

Obilježja i suzbijanje prostitucije u Republici Hrvatskoj

Rešetar, Ira

Master's thesis / Diplomski rad

2022

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **Josip Juraj Strossmayer University of Osijek, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:142:024439>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-02-13**

FILOZOFSKI FAKULTET
SVEUČILIŠTE JOSIPA JURJA STROSSMAYERA U OSIJEKU

Repository / Repozitorij:

[FFOS-repository - Repository of the Faculty of Humanities and Social Sciences Osijek](#)

Sveučilište J. J. Strossmayera u Osijeku

Filozofski fakultet Osijek

Diplomski studij sociologije i engleskog jezika i književnosti

Ira Rešetar

Obilježja i suzbijanje prostitucije u Republici Hrvatskoj

Diplomski rad

Mentor: izv. prof. dr. sc. Barbara Herceg Pakšić

Osijek, 2022.

Sveučilište J. J. Strossmayera u Osijeku

Filozofski fakultet Osijek

Katedra za sociologiju

Diplomski studij sociologije i engleskog jezika i književnosti

Ira Rešetar

Obilježja i suzbijanje prostitucije u Republici Hrvatskoj

Diplomski rad

Područje društvene znanosti, polje sociologija, grana posebne sociologije.

Mentor: izv. prof. dr. sc. Barbara Herceg Pakšić

Osijek, 2022.

IZJAVA

Izjavljujem pod punom materijalnom i moralnom odgovornošću da sam ovaj rad samostalno izradila i da u njemu nema preuzetih dijelova tekstova tuđih radova bez označenog izvora.

Vlastoručnim potpisom potvrđujem da sam suglasna da Filozofski fakultet Osijek trajno pohrani i javno objavi ovaj diplomski rad u mrežnoj bazi završnih i diplomskih radova knjižnice Filozofskog fakulteta Osijek, knjižnice Sveučilišta J. J. Strossmayera u Osijeku i Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu.

Osijek, 25. rujna 2022.

Ira Rešetar

Ira Rešetar, 0267031295

Sažetak

Prostitucija, iako je stoljećima prisutna u društvu, i dalje predstavlja tabu te se na nju često gleda kao na negativnu pojavu. Kod određenja pojma prostitucije autori nailaze na poteškoće, no većina ih se slaže oko definiranja prostitucije kao razmjene seksualnih usluga u zamjenu za novac. Motivacija za ulazak u prostituciju i za potraživanje usluga prostitucije su različiti. Glavni oblici i podjele prostitucije razvrstavaju se s obzirom na spol, dob, uzrok i okolnosti, trajanje i učestalost, prema stupnju organiziranosti te prema socijalnom statusu klijenta. Zakonsko reguliranje prostitucije razlikuje se s obzirom na državu u kojoj se provodi. U Republici Hrvatskoj, 1977. uveden je zakon kojim se prostitucija nastojala suzbiti te je zabranjena, a zakon se od tada nije značajnije mijenjao. Provedenom anketom u svrhu istraživačkog dijela rada nastojao se ispitati stav hrvatskih građana prema legalizaciji prostitucije. U uzorku od 299 sudionika pokazalo se da je stav sudionika prema legalizaciji prostitucije neutralan. Također, rezultati su ukazali na sklonost muškaraca prema većem stupnju slaganja s legalizacijom prostitucije u odnosu na žene te na pozitivniji stav većinom politički lijevo orijentiranih osoba prema legalizaciji prostitucije u odnosu na desno orijentirane te one koji ne prate politiku.

Ključne riječi: prostitucija, suzbijanje, legalizacija, spol, političko opredjeljenje

Sadržaj

1. Uvod.....	1
2. Prostitucija	2
2.1. Određenje pojma prostitucije i prostitutki.....	2
2.2. Uzroci prostitucije	4
2.3. Oblici i podjele prostitucije	8
2.4. Povijesni pregled razvoja prostitucije	11
2.4.1 Povijest prostitucije u svijetu.....	11
2.4.2. Prostitucija u Hrvatskoj	17
3. Zakonska regulacija prostitucije	18
3.1. Reglamentacija, abolicija i prohibicija.....	18
3.2. Zakonska regulacija prostitucije u Zagrebu i Hrvatskoj	20
4. Legalizacija prostitucije	25
5. Istraživanje stavova prema legalizaciji prostitucije u RH.....	26
5.1. Sudionici.....	27
5.2. Metodologija	28
5.2.1. Postupak.....	28
6. Rezultati	28
7. Rasprava.....	37
8. Zaključak.....	40
9. Popis literature	42

1. Uvod

Prostitucija, poznata kao i „najstariji zanat u svijetu“ društvena je pojava čije porijeklo seže još u daleku prošlost. Prostitucija predstavlja važan i zanimljiv dio ljudske povijesti, ali također je i uzrok problema modernog svijeta današnjice (Clarkson, 1939). Seksualni rad, ili prostitucija i dalje su kontroverza u današnjem društvu, većinom prikazani u negativnom svijetlu. Prostitucija se kroz ljudsku povijest pojavljivala u različitim oblicima i često se odvijala na mjestima poput javnih kuća ili bordela. Također, države svijeta, s pojavom prostitucije nosile su se i još uvijek se nose na različite načine. U Republici Hrvatskoj, tema zakonske regulacije prostitucije je još uvijek tabuizirana. Zakonske odredbe na temelju kojih se prostitucija regulira nastale su još za vrijeme SFR Jugoslavije, koje je Republika Hrvatska bila dijelom. Prema tom zakonu, prostitucija se smatrala prekršajem protiv javnog reda i mira, dok su osobe koje nude seksualne usluge smatrane devijantnima. Međutim, iako se takvo zakonsko rješenje prostitucije danas smatra neprimjenjivim za aktualni društveni kontekst i vrijeme, naročito s obzirom na spolnu ravnopravnost te zaštitu ljudskih prava, zakon na temelju kojeg je prostitucija regulirana u Republici Hrvatskoj i danas, nije doživio značajne pomake od vremena kada je nastao. Nasuprot tome, unazad dvadeset godina, društveno ozračje država Europske unije okarakterizirale su zakonodavne i političke promjene nastale uslijed brojnih rasprava među političkim tijelima, organizacijama koje se bave zaštitom prava seksualnih radnica i radnika te feminističkim organizacijama (Danna, 2014, prema Krnić i sur., 2021).

Budući da se zakonska regulacija prostitucije u Republici Hrvatskoj nije značajno promijenila od 1970-ih, odnosno prostitucija je i dalje ilegalna, cilj istraživanja koje je provedeno u okviru ovog rada bio je istražiti stav o legalizaciji prostitucije u Republici Hrvatskoj. Osim istraživanja općeg stava hrvatskih građana prema legalizaciji prostitucije, od interesa nam je bilo istražiti vezu između stava o legalizaciji prostitucije i različitih sociodemografskih čimbenika. U nadolazećim poglavljima ovoga rada, prvenstveno je prikazan pregled literature vezane uz prostituciju, njezine različite definicije, povijesni pregled razvoja prostitucije, oblike, uzroke te različite modele zakonske regulacije prostitucije na koje se nadovezuje metodologija istraživačkog dijela rada, rezultati, rasprava te zaključak.

2. Prostitucija

2.1. Određenje pojma prostitucije i prostitutki

Od svojih početaka, prostitucija je neminovno predstavljala društveni, moralni, socijalni, ekonomski te zdravstveni problem. Također, njezina priroda i „izdržljivost“ kroz različite etape ljudske povijesti, svrstale su prostituciju u kategoriju najstarijih oblika društveno devijantnih ponašanja (Zorko, 2013). Prostitucija je vrlo složen društveni fenomen čija je kompleksnost dosegla razinu globalnih razmjera. Integrirala se u različite kulture i društva svijeta i u njima se oblikovala kroz različite vremenske cikluse (Blagus, 2019). Općenito, prostitucija i seks turizam djeluju kao globalni fenomeni te direktno utječu na formiranje političke ekonomije prostitucije, oblikovani seksualnim odnosima i seksualnošću, kapitalizmom i komercijalizacijom (Pakulski, 1997, prema O'Neill, 2010).

Složenost pojma prostitucije stoji u poteškoćama s kojima se autori susreću u pokušaju njezina definiranja. Razlog kompleksnosti definiranja pojma prostitucije leži u njezinoj vezanosti za različita određenja spolnosti, klasni karakter društva, društvene procese, itd. (Živičnjak, 2018). Značenje pojma prostitucije dolazi od latinske riječi, tj. glagola *prostituere* koji znači „javno izvrći se na blud“, „poniziti se“, „odati se bludu“, „obeščastiti se“ (Klaić, 1987). Također, prostitucija označava „ponašanje u kojem određena vrsta ljudi daje svoje tijelo drugima na uživanje za materijalnu korist“ (Zorko, 2013, str. 5). U stranoj literaturi prostitucija se često definira i kao seksualni rad. Seksualni rad je „pružanje seksualnih usluga za novac ili robu“ (Overs, 2002, str. 2). Derenčinović (2004) smatra kako se prostitucijom podrazumijeva svaka razmjena usluga seksualne prirode između osoba u zamjenu za novac, ili određenu protuvrijednost, prilikom čega zarada nije nužno novčana, nego može biti neke druge materijalne ili ekonomske prirode. Pri takvoj vrsti transakcije, protuvrijednost ili novčana zarada većinom je jedini izvor prihoda za pojedinca koji pruža seksualne usluge. Blagus (2019) zaključuje kako prethodna dva tumačenja prostitucije obuhvaćaju samo transakciju, dok neka druga tumačenja obuhvaćaju i ponašanje, emocije te još neke dodatne pojmove.

Slično, Borelli i Starck (1957, prema Barhanović, 2018) tumače prostituciju kao oblik fizičke predanosti između klijenta i pružatelja seksualnih usluga sa svrhom zarade, koja može biti novčana ili isto tako protuvrijednost neke druge prirode, a glavne karakteristike koje označavaju ovu definiciju su emocionalna indiferentnost te često mijenjanje partnera. Kod ovakve definicije

prostitucije, emocionalna indiferentnost označava emocionalno distanciranje pružateljice ili pružatelja seksualnih usluga od osobe koja koristi te usluge. Također, Šori (2004, prema Blagus, 2019) tumači prostituciju kao djelatnost u svijetu rada koju karakteriziraju promiskuitetnost, emocionalna indiferentnost, materijalna dobit te seksualnost. Međutim, Blagus (2019, str. 3) tvrdi kako „samo nabranje njezinih karakteristika nije dovoljno za definiranje prostitucije“. Kada govorimo o definiciji prostitucije u hrvatskom jeziku, prema hrvatskom Jezikoslovcu, prostitucija je „zadovoljavanje tuđih seksualnih želja za novac kao zanimanje ili djelatnost“. Također, u prenesenom značenju, kada se koristi kao atribut drugim riječima, njeno značenje je „potkupljivost, neprincipijelnost, obeščašćivanje, gubljenje dostojanstva“. Dakle, prostitucija je u hrvatskom jeziku i tekstovima pretežito tumačena u negativnom kontekstu te je uglavnom spominjanja u okviru ostalih kriminalnih radnji, kao što su zlouporaba narkotika, alkoholizam, itd.

Kao što je već ranije spomenuto, prostitucija je tumačena kao seksualna usluga ili djelatnost koja uključuje transakciju, odnosno razmjenu između pružatelja usluge i konzumenta usluge, tj. razmjenu između osobe koja seksualnu uslugu nudi i osobe koja tu uslugu koristi. Unatoč tome što se u hrvatskoj javnosti termin prostitutke koristi kao pogrdni naziv za osobu koja nudi seksualne usluge, za potrebe ovog rada koristit će se uglavnom termin prostitutka radi lakšeg razumijevanja cijelog konteksta u kojem je termin prostitutke nastao. Isto tako, u ovom radu, ponekad će se koristiti termin seksualne radnice ili radnika, s obzirom na to da se u literaturi često na prostituciju referira kao seksualni rad. Jedna od prvih zakonskih definicija prostitutki dolazi iz rimskog zakona u kojem je prostitutka žena koja je svoje tijelo i sebe nudila „*passim et sine delectu – svugdje i bez zadovoljstva*“, prema čemu je sami seksualni čin „obična genitalna funkcija bez učešća emocija“ (Marković, 1965, prema Živičnjak, 2018, str. 7). Henriques (1968, str. 8) u svome djelu *Historija prostitucije* tumači značenje termina prostitutke citirajući francuski zakon iz 1946., član I, da je prostitutka „svaka žena koja obično pristaje na seksualne odnose s neodređenim brojem muškaraca, uz naplatu“. S druge strane, Perkins (1991) u svome radu definira seksualnu radnicu kao osobu, osobito ženu, koja se upušta u spolne odnose u svrhu zarade novca kako bi si osigurala egzistenciju. Zajednička značajka ovih do sad spomenutih definicija prostitutki je ta da uključuju žene kao isključivi rod osoba koje nude seksualne usluge. Overs (2002) pak svojom definicijom rodno ne diskriminira pa definira seksualne radnike/ice kao muškarce, žene i transseksualne osobe koje nude seksualne usluge u zamjenu za novac ili neka druga dobra. Prema njoj, takve osobe svjesno tvrde kako su aktivnosti kojima se oni/one bave, njihov izvor prihoda,

unatoč tome što prostituciju, odnosno seksualni rad, ne smatraju svojim zanimanjem. Abraham Flexner (1914, prema Henriques, 1968, str. 9) tvrdi kako je „prostitutka svaka osoba koja iz običaja ili učestalo ima manje ili više promiskuitetne seksualne odnose za novac ili druge najamne naknade“. Iako je ovakva Flexnerova definicija prostitutke nastala još davne 1914., s ovom definicijom bih se složila. Prema toj definiciji, i definiciji od Overs (2002) koja nudi šire tumačenje, prostitutke mogu biti sve osobe, muške, ženske ili pak transseksualne, koje nude seksualne usluge u zamjenu za novac ili određenu protuvrijednost. Dakle, „do seksualnih odnosa mora doći uz naknadu ili dobitak, te da oni moraju biti manje ili više promiskuitetni“ (Henriques, 1968, str. 9).

2.2. Uzroci prostitucije

Prostitucija kao jedno od najstarijih društveno devijantnih ponašanja, značajka je ljudskog društva gotovo od njegovog samog nastanka i tijekom razvoja. Nastankom građanskog društva i urbanizacijom, porasla je razina mobilnosti stanovništva pri čemu se pojavnost i utjecaj prostitucije značajno povećala. Kao posljedica naseljavanja gradova i njihovog širenja, uz prostituciju su se nerijetko vezale druge društveno devijantne pojave kao što su alkoholizam i kriminal. Kroz povijest društva, prostitucija se oblikovala i manifestirala na razne načine, no za 19. i 20. stoljeće ona je postala tipična pojava. Kao rezultat toga, uzroci ulaska u svijet prostitucije u 19. i 20. stoljeću su isto tako karakteristični. Uzroci ulaska u svijet prostitucije mogu se objasniti kroz socijalnu te društveno-ekonomsku prizmu u okviru građanskog društva nastalog uslijed industrijalizacije.

Pri istraživanju uzroka bavljenja prostitucijom, od iznimne je važnosti sagledati uzroke iz dviju perspektiva: prva, razlozi zbog kojih se osobe bave prostitucijom; druga, razlozi zbog kojih osobe odluče koristiti usluge koje nude prostitutke. Pri proučavanju razloga ulaska u prostituciju, vidljivo je kako se osobe najčešće počnu baviti prostitucijom iz ekonomskih razloga, što je odraz različitih ekonomskih prilika među društvenim slojevima i spolovima, pri čemu je ženski spol u značajno manje zavidnoj situaciji u odnosu na muški spol. Također, socijalni razlozi jedni su od uzroka ulaska u prostituciju. Nepoticajno obiteljsko okruženje, zlostavljanje, alkoholizam i drugi poroci mogu biti razlozi zbog kojih se osobe odlučuju baviti prostitucijom. Isto tako, jedan dio osoba odlučuje se baviti prostitucijom jer ne prihvaćaju konvencije morala koje je nametnulo građanstvo. Naposljetku, uzrok bavljenja prostitucijom može se objasniti proučavanjem osobnih

razloga, kao što su dijagnosticirani spolni ili psihički poremećaji. Razlozi zbog kojih se osobe odluče koristiti uslugama koje nude prostitutke mogu biti sljedeći: nedovoljan stupanj društvenosti; lakoća ulaska u seksualni odnos bez prethodnog upoznavanja i emocionalnog vezivanja; nejednak omjer muškaraca i žena u zajednici (npr. vojnici i pomorci); spolni i psihički poremećaji; osoba ne posjeduje visoke moralne vrijednosti i korištenje usluga prostitucije osobi predstavlja jedan oblik zabave (Zorko, 2013). Neki autori tvrde da je u ljudskoj prirodi imati seksualne potrebe koje jedino usluge prostitucije mogu zadovoljiti kroz proces komercijalne transakcije. Prema ovakvoj funkcionalnoj perspektivi na prostituciju, prostitucija je organizirani entitet unutar društva, koji umanjuje razinu frustracije među pripadnicima društva, jer dozvoljava zadovoljenje seksualnih potreba osobama koje inače nisu sposobne imati i održavati normalne romantične odnose ili im takvi pak odnosi nisu dovoljni. Dakle, prostitucija ima svoju društvenu funkciju jer smanjuje frustracije među pojedincima i time snižava razinu vjerojatnosti društveno nepoželjnih pojava. Stoga, „funkcionalizam prostitucije ne samo da je opravdan već je socijalno poželjan“ (Derenčinović, 2004, prema Blagus, 2019, str. 4). O'Connell Davidson (2002, prema Monto, 2004) smatra da postoji niz problema s razumijevanjem ovakve perspektive prostitucije. Prvenstveno, tvrdi da takva funkcionalna perspektiva prostitucije zapostavlja načine na koje su seksualne želje i potrebe oblikovane i strukturirane od strane društva, umjesto da ih vidi kao potpuno prirodne ili biološke. Drugo, smatra kako unatoč činjenici da velik broj muškaraca ne uspijeva zadovoljiti svoje seksualne potrebe u okviru konvencionalnih veza, u stvarnosti, samo mali postotak muškaraca ima želju imati odnose s prostitutkama. Međutim, vjerojatnost potražnje muškaraca za uslugama prostitucije ovisi o velikom broju faktoru, od osobnih do kulturnih. Treće, postavljanje muških potreba na primarno mjesto u oblikovanju seksualnih praksi, utječe na jačanje muškog osjećaja pri kojem oni imaju pravo na vrstu seksualnog pristupa koji tuđe potrebe stavlja na drugo mjesto u odnosu na njihovo, a takav pristup pridonosi represiji i iskorištavanju žena. Gledište prema kojem sve osobe imaju pravo na zadovoljenje svojih seksualnih apetita, kakvi god oni bili, u isto vrijeme zanemaruje činjenicu da se nečije seksualne želje nekad mogu kositi s, ili biti u suprotnosti s tuđim željama i potencijalno mogu oštetiti pojedince ili grupe. Dakle, ovo tumačenje podrazumijeva posebnu definiciju muške seksualnosti kao motivirane želje za promiskuitetnošću, prije nego monogamijom, željom za seksualnim oslobođenjem, prije nego željom za intimnošću i kao osnovna potreba koja mora biti zadovoljena, a ne želja koja može ili ne mora biti ispunjena. Takva definicija muške seksualnosti doprinosi uvjetima koji utječu na

održavanje prisutnosti prostitucije u društvu jer muškarci mogu početi definirati prostituciju kao prirodni ishod zadovoljenja svojeg intrinzičnog spolnog nagona (Monto, 2004).

Benjamin i Masters (1964, prema Silbert i Pines, 1982, str. 471) tvrde da se ulazak žena u prostituciju može razumjeti kroz dva seta koncepata: 1) „nesvjesno prisilne“ ili „psihoneurotične“ potrebe i 2) dobrovoljne, racionalne motivacije. Međutim, tvrde autori, nijednu prostitutku ne može se svrstati u isključivo jednu kategoriju. James i Meyerding (1976, prema Silbert i Pines, 1982) razlikuju tri kategorije motivirajućih faktora ulaska u prostituciju: psihoanalitička motivacija; svjesna motivacija, uključujući radne uvjete i ekonomske faktore; i situacijska motivacija, uključujući ranoživotna iskustva kao što su uključenost roditelja u prostituciju, zanemarivanje te zlostavljanje. James (1978, prema Silbert i Pines, 1982) objašnjava kako uglavnom jedna od tri životne okolnosti utječu na ulazak u prostituciju, a to su: 1) fizičko ili seksualno zlostavljanje; 2) uskraćivanje i 3) obilje ili pretjerano uživanje. Benjamin i Masters (1964, prema Silbert i Pines, 1982) opisali su tri kategorije čimbenika koji utječu na priključivanje žena svijetu prostitucije: 1) faktori privlačenja: financijska dobit, „lakši“ život, uzbudljivije i zanimljivije zanimanje i očekivanje seksualnog zadovoljenja; 2) predisponirajući faktori: elementi u njezinoj okolini kao što su razvedeni roditelji, promiskuitetnost roditelja, tolerancija prostitucije u okolini u kojoj je odrasla i 3) precipitirajući faktori: uključujući ekonomske pritiske, svodnikovo ili vršnjačko namamljivanje u prostituciju. Kako bi dobili detaljniji uvid u uzroke ulaska žena u svijet prostitucije, Silbert i Pines (1982) proveli su istraživanje u kojem je sudjelovalo 200 (N=200) maloljetnih i odraslih uličnih prostitutki, bivših i trenutnih u San Francisco Bay Area. Prosječna dob prostitutki koje su sudjelovale u njihovom istraživanju bila je 22 godine, među kojima je većina (69%) bila bijele rase, njih 68% većinom je vodila samački život i nikad se nije udavala, dok je čak njih 22% bilo razvedeno, razdvojeno od supružnika ili udovica. Kako bi dublje istražili svijet prostitucije i prostitutki, istraživači su stvorili duži upitnik koji je ispitao porijeklo ispitanica, motivirajuće čimbenike koji su ih naveli na ulazak u prostituciju, njihova iskustva s ulice, povijest potencijalnih seksualnih napada te moguće planove za budućnost. Analiza odgovora iz upitnika donijela je rezultate iz kojih je jasno vidljivo kako je ulazak u prostituciju bio većinom motiviran pokušajem bijega od negativnog okruženja, više nego što je bio motiviran privlačnošću prostitucije. Kada u obzir uzmemo predisponirajuće čimbenike, većina ispitanica odrasla je u domovima u kojima su bile okružene ili bivale žrtvama fizičkog nasilja, kriminala, zloporabe opojnih sredstava ili su često bile žrtve emocionalnog i seksualnog nasilja. U davanju konkretnog

odgovora na pitanje zašto su napustile dom, velika većina navela je zlostavljanje ili zanemarivanje kao glavni uzrok. Što se tiče faktora privlačenja, većinu ispitanica nije privukao uzbudljiviji ili zanimljiviji život prostitucije, već su smatrale da u tom razdoblju svog života, nisu imale drugih mogućnosti od prostitucije. Uzimajući u obzir precipitirajuće faktore, prema rezultatima istraživanja, jasno je kako su neposredni financijski i emocionalni problemi ispitanica prije ulaska u prostituciju, značajno utjecali na njihov izbor da se odluče baviti prostitucijom. Prema tome, rezultati njihovog istraživanja pokazali su dominantnost negativnih čimbenika koji su predisponirali i ubrzali odluku ispitanica na ulazak u prostituciju u odnosu na čimbenike privlačenja koji su bili gotovo pa neprisutni. Autori Silbert i Pines (1982) zaključuju kako su rezultati njihova istraživanja u kontradikciji s velikim dijelom literature.

Rezultati istraživanja statistike bludnica koje je Fran Gundrum (1857, prema Željko, 2015, str. 12) proveo u Hrvatskoj i Slavoniji početkom 20. stoljeća pokazali su kako većina žena u prostituciju ulazi iz „sebičnih razloga kao što su pohota“ ili zato što ih takav način rada i života privlači. Općenito, kao najčešće uzroke prostitucije, autori navode čimbenike koji proizlaze iz društva. Psihički poremećaji, kako je već ranije spomenuto, mogu utjecati na povećanje sklonosti prema prostituciji, međutim, na njih se većinom ne gleda kao na primarne uzroke prostitucije. Kako se prostitucija razvijala kroz različite vremenske epizode i u njima se oblikovala, upravo je u tim vremenskim epizodama imala karakteristične značajke i djelovala je kao odraz kulture tog vremenskog perioda (Radulović, 1986, prema Živičnjak, 2018). U okviru istraživanja utjecaja društvenih faktora na prostituciju, najveći utjecaj imao je patrijarhat i razvitak obitelji koja je počivala na monogamiji. Razvitkom patrijarhata i monogamije, položaj žene uvelike se promijenio. Žena je svoj život podredila muškarcu i njen položaj u odnosu na muškarčev, bio je podređen. Društvo pod čijim je utjecajem i došlo do prelaska na patrijarhat i oblikovanje monogamne obitelji stvorilo je norme po kojima se žena morala ponašati na određeni način, dok je muškarčev položaj u društvu bio puno manje vezan uz obitelj i značajno manje društveno kontroliran. Prema tome, muškarci su tada izvor dodatnog seksualnog užitka pronašli kod prostitutki. Društvo je kroz povijest postavljalo dvostruka moralna mjerila za muškarce i žene te pridavalo različita značenja braku u različitim vremenskim etapama. Prema tome se mijenjala potražnja za prostitutkama i stav društva prema njima. U razdoblju apsolutizma i antičke Grčke, brak je bio alat kojim su se ostvarili neki viši ciljevi, kao što je financijsko obilje, imovinska stečevina, produženje obiteljske loze i slično. U tim razdobljima, potražnja za uslugama prostitutki

bila je na visokoj razini, jer brak nije nužno predstavljao izvor ljubavi i seksualnog zadovoljstva. Međutim, kapitalizam je donio prostituciji najveći procvat. Budući da je jedna od osnovnih postavki kapitalizma profit, tako se i žensko tijelo počelo smatrati robom preko koje bi se mogao ostvariti profit. Urbanizacijom i migracijama stanovništva, žene su bile u potrazi za poslom, no kako je i ekonomski položaj muškarca bio bolji u odnosu na ženski ekonomski položaj, tako su žene na puno teži način dolazile do poslovnih ponuda i naposljetku zaposlenja. Upravo iz tog razloga, žene su se na neki način „prisilno“ počele baviti prostitucijom kako bi preživjele. Žene koje su postale prostitutkama u razdoblju razvoja kapitalizma, većinom su bile pripadnice nižih društvenih slojeva ili su živjele na marginama društva (Petak, 1981, prema Živičnjak, 2018). Kao što je već ranije spomenuto u radu, nedovoljna financijska sredstva nisu bila jednim uzrokom ulaska žena u prostituciju. Ponekad su neke žene, družeći se sa drugim ženama koje su se bavile prostitucijom, isto tako ušle u svijet prostitucije iz znatiželje te ponekad postajale žrtvama prostitucije. Također, u procesu prelaska stanovništva iz sela u gradove, žene sa sela, često su bile žrtve prevara i tako postajale prostitutkama suprotno njihovom izboru. Da se zaključiti kako istraživanja uzroka ulaska osoba u svijet prostitucije mogu biti korisna samo u objašnjavanju razloga zašto netko postaje prostitutkom, je li to ovisnost o opojnim sredstvima, neimaština, nepoticajna okolina i drugo, no okolina te iskustva kojima se prostitutke oblikuju, uvijek su pojedinačna i svojstvena individui (Živičnjak, 2018).

2.3. Oblici i podjele prostitucije

Literatura nudi razne podjele, vrste i oblike prostitucije, no u ovom radu će biti navedeno svega nekoliko najvažnijih. Kroz povijest i razvoj društva, razvilo se više tipova prostitucije: „ritualna; religiozna; kompenzacijska; supstitucijska te profesionalna“ koja je nastala kao produkt suvremenog društva (Singer i dr., 1996, prema Zorko, 2013, str. 5). Religiozna prostitucija smatrana je jednom vrstom službe u hramu. Ritualna prostitucija odnosila se na ritual javne izvedbe seksualnih odnosa žena koje su tek stupile u brak. U tom ritualu sudjelovalo je više osoba. Tumačenje kompenzacijske prostitucije stoji u samoj riječi, a to je upražnjavanje seksualnih usluga prostitutki kao zamjena za nedostatak ljubavi, nježnosti, emocija ili seksualnih odnosa u braku. Profesionalna prostitucija, koja je nastala za vrijeme razvoja modernog društva, uključuje cijeli spektar klasifikacija prostitutki, od avanturistica, ljepotica, do onih koje to rade za nisku novčanu naknadu (Stanković, 2017).

Autori Borelli i Starck (1957, prema Barhanović, 2018, str. 4) prostituciju dijele na: „religioznu, gostujuću ili gostoprimstvenu te obrtničku“. Kako autori tvrde, religiozna prostitucija odvija se kroz traganje za čistoćom kroz pridavanje žrtve kako bi osobe stekle božju naklonost. S druge strane, gostujuća ili gostoprimstvena prostitucija odvija se kroz seksualni čin žene s takozvanim gostom ili prijateljem, ali pod uvjetom da je do tog čina došlo u dogovoru s mužem ili na njegov zahtjev. Posljednja je obrtnička prostitucija, prema njoj čin seksa mora se odvijati u kontroliranim i organiziranim uvjetima u kojima se ispunjavaju seksualne želje klijenta na temelju pravila koje on donosi.

Petak (1980, prema Zorko, 2013, str. 5) tvrdi da prema vrstama, prostitucija može biti: „muška i ženska, prinudna i dobrovoljna, povremena i stalna, ulična i otmjena, obredna i svjetovna i profesionalna – organizirana ili neovisna“. Mihajlović (2012, prema Milivojević Antoliš i sur., 2013, str. 285) tvrdi kako „prostitucija kao društvena pojava nije homogena, već ona obuhvaća čitav niz pojava oblika s obzirom na niz kriterija:

- prema spolu: muška i ženska prostitucija, homogena i heterogena
- prema dobi: dječja, maloljetnička i odrasla
- prema uzroku i okolnostima: dobrovoljna i prisilna
- s obzirom na trajanje i učestalost: povremena ili stalna (profesionalna)
- prema stupnju organiziranosti: samostalno prostituiranje, prostitucija kao dio organizacije (javna kuća ili svodnik ili oboje)
- prema socijalnom statusu klijenta: niska ili ulična, srednja i visoka“.

Osobe koje se bave niskom ili uličnom prostitucijom nastoje svojom gestikulacijom te načinom oblačenja privući potencijalne klijente u svrhu pružanja seksualnih usluga. Ulična prostitucija uglavnom se odvija na kolodvorima, ulicama starih dijelova grada te parkovima u kojima dolazi do dogovora oko cijene seksualne usluge. Nakon što osoba koja se bavi prostitucijom na ulici ili nekom sličnom javnom mjestu „namami“ klijenta i dođe do međusobnog dogovora s klijentom, sam čin se uglavnom odvija na mjestu dogovora, u sobama hotela, u automobilima ili drugim mjestima nedaleko od mjesta upoznavanja prostitutke i klijenta. Općenito, glavna karakteristika ulične ili niske prostitucije je da se odvija na javnom mjestu na kojemu je svima pristup otvoren. Budući da se ovakve aktivnosti učestalo odvijaju na istim lokacijama u gradu, parkovima ili ulicama, ona na taj način postanu poznata kao mjesta koja bi se trebala izbjegavati. Nekad se takve

aktivnosti relociraju u uvučenija gradska mjesta, gdje će se moći odvijati neometano. Ovakva vrsta prostitucije sa sobom nosi veliki rizik, a donosi najmanji profit pružateljici ili pružatelju seksualnih usluga (Albert i Wege, 2015, prema Barhanović, 2018). Naime, ova vrsta prostitucije sa sobom nosi i najveću podložnost kontroli muškaraca i njihovoj vladavini, od svodnika do policajaca, zbog čega je niska ili ulična prostitucija glavna meta zakonske regulacije i o kojoj postoji širok spektar zakonske dokumentacije (Radulović, 1986, prema Živičnjak, 2018).

Glavne karakteristike srednje prostitucije uključuju ovisnost osobe koja se bavi prostitucijom o drugim ljudima, odnosno nemogućnost samostalnog bavljenja poslom. Osobe koje se bave srednjom prostitucijom uglavnom ovise o svodniku koji ugovara posao s klijentom, dok pružateljica ili pružatelj seksualnih usluga uglavnom samo obavlja posao. Aktivnosti srednje prostitucije uglavnom se odvijaju u klubovima, javnim kućama, stanovima ili drugim mjestima koje je odredio svodnik u dogovoru sa klijentom. Osim toga, nisku ili uličnu prostituciju od srednje prostitucije razlikuje veća razina uloženog kapitala (Albert i Wege, 2015, prema Barhanović, 2018). Suvremeno doba populariziralo je još neke oblike prostitucije srednje kategorije kao što su hotelska prostitucija u koju je uključeno više suradnika kako bi ona uspješno funkcionirala te turistička prostitucija i prostitucija koja se odvija u salonima za masažu (Živičnjak, 2018).

Elitna ili visoka prostitucija uključuje ulaganje visoke razine kapitala, organiziranost na visokom stupnju, nisku razinu izloženosti javnosti te odvijanje „iza pozornice“ bez prevelikog privlačenja pozornosti. Ovakva vrsta prostitucije omogućava osobi lagan i jednostavan izlaz iz posla. Prostitutke, odnosno, pružatelji ili pružateljice seksualnih usluga uglavnom su visokoobrazovane osobe koje se prostitucijom ne bave iz egzistencijalnih razloga, odnosno bavljenje prostitucijom im ne predstavlja bijeg od neimaštine ili nepoticajnog obiteljskog okružja (Albert i Wege, 2015, prema Barhanović, 2018). Osim novcem, seksualne usluge prostitutki visokog ranga plaćaju se i protuuslugama, privilegijama, nakitom i drugim vrstama darova. „*Call girls*“ ili „djevojke na poziv“ najpoznatiji su oblik visoke prostitucije. Naziv je nastao iz razloga što se dogovor između klijenta i pružateljice usluga dogovara putem telefona, u mjestu stanovanja djevojke. Na taj način, djevojke su zaštićene i nisu direktna meta policijske kontrole, što im omogućava nesmetano pružanje usluga elitnoj klijenteli. Razina dostupnosti njihovog kontakta klijentima, ovisi o reputaciji „djevojke na poziv“: niskorangirane „djevojke na poziv“ oglašavaju

se na svim lako dostupnim mjestima, kako bi privukle što veći broj klijenata, dok one visokorangirane, svoj broj daju samo pomno odabranom klijenteli (Živičnjak, 2018).

2.4. Povijesni pregled razvoja prostitucije

2.4.1 Povijest prostitucije u svijetu

Iako se za prostituciju smatra da je „najstariji zanat na svijetu“, nemoguće je točno odrediti kada se ona prvi put pojavila u društvu. Čak sve više povjesničara tvrdi kako je prodaja seksualnih usluga gotovo zanemarivo obilježje društava u svim povijesnim razdobljima (Gilfoyle, 1999). Unatoč tome, povijesni zapisi potvrđuju kako je prostitucija postojala još u najranijim civilizacijama ljudskog društva. Isto tako, povijesna građa potvrđuje da je pojavu prostitucije uvijek pratila i potreba društva da tu pojavu kontrolira (Draženović, 2013).

Unatoč tome što se prema nekim autorima prvi oblici prostitucije javljaju još u kamenom dobu, materijalni dokazi upućuju na postojanje hramske prostitucije u starovjekovnom Babilonu. Prvi spomen prostitucije u starovjekovnom Babilonu ispisan je 2400. p. n. e. na tzv. Sumerskoj listi poznatih zanimanja kao što su kuhar, brijač i liječnik. Nadalje, pojava prostitucije zapisana je i u poznatom Epu o Gilgamešu iz 2000. p. n. e. (Željko, 2016). Povijest „trovanja spolnošću“ eksplicitno je opisana upravo u ovome epu (Draženović, 2013). U suvremenom svijetu prostitucija se uglavnom smatra kao produkt urbaniziranog života, no njezin najpoznatiji i najraniji oblik je religioznog karaktera kroz obredne ceremonije. Najsnažniji odraz sinergije religije i seksualnosti bit će najviše vidljiv u onim zajednicama u kojima važnim dijelom vjerskoga kulta postaje prostitucija. Područja značajna za pojavu prostitucije su mediteranske zemlje, južna Indija, Mala Azija te zapadna Afrika. Općenito, dva su tipa hramske prostitucije: u prvom, žena se prostituira kako bi se potom udala; u drugom, žena se zareduje i obvezuje na bogoslužje kao bludnica, nekad na određeno vremensko razdoblje, a ponekad i do kraja života (Henriques, 1968). „*Hramske svećenice bijahu istodobno i svete žene i prostitutke, prve povijesne kurve*“ (Heršak, 1996, prema Željko, 2016). Draženović (2013) navodi kako je Uruk, u području Sumera, bio grad u kojem se nalazio najstariji hram u kojem se odvijala prostitucija. Za najpoznatiju prostitutku glasila je Velika Boginja, poznata kao Inana, a poslije i kao Ishtar. Odvijanje prostitucije u hramovima, omogućilo je društvenu kontrolu te pojave i također je ograničilo prostituciju na točno određeno područje. Prostitucija se u tom vremenu ljudske povijesti, svela uglavnom na hramove kojima je donijela materijalnu dobrobit. Iako se danas prostitucija smatra devijantnom društvenom pojavom,

tada je prostitucija bila nekom vrstom bogoslužja i nije bila ni približno društveno stigmatizirana kao danas. Kako su se društva s vremenom mijenjala, tako se mijenjao i stav društva o osobama koje su se bavile prostitucijom, što će biti vidljivo u nadolazećim odjeljcima ovoga rada.

„Osjećaji, mišljenja i stavovi prema braku određuju i stav društva prema zabranjenim seksualnim odnosima. Želimo li stoga shvatiti grčku koncepciju prostitucije, moramo najprije ispitati njihove bračne institucije“ (Henriques, 1968, str. 36). Jedna od najvažnijih društvenih i ekonomskih institucija stare Grčke bio je brak čija se svetost nije smjela narušiti upuštanjem u zadovoljavanje seksualnih ili emocionalnih nagona. Prema tome, preljub supružnika strogo se osuđivao, a prava žena antičke Grčke svedena su na minimum. Razvoj prostitucije pogodovao je takvoj društvenoj klimi i u njoj je prostitucija bila jasno određena i regulirana. Atena je bila središte prostitucije u staroj Grčkoj u kojoj je postigla visok stupanj razvijenosti i organizacije. Solon je osnovao državne javne kuće u kojima su radile žene koje je država kupila kako bi služile puku. Solona neki smatraju osnivačem legalizirane javne prostitucije, on je donio veliki značaj grčkom zakonodavstvu po pitanju prostitucije. Osim javnih kuća koje je nadzirala policija, postojale su i škole za bludnice. Sustav po kojem su se određivale cijene i ubirao porez, pa čak i javna kontrola prostitucije koja se odvijala u Ateni, dosegli su toliku razinu organizacije da je ista društvima kasnije bila teško ostvariva. Prostitutke nisu samo zarađivale za vlastite potrebe, nego su pružanjem seksualnih usluga punile državnu blagajnu. Od zarade prostitutki, dio je odlazio vlasnici javne kuće u kojoj je radila. Vlasnica javne kuće morala je plaćati državni godišnji porez, a taj porez ubirao je *pornotelones*, posebni porezni službenik. *Agoranomi* su bili službenici koji su određivali cijenu usluge koju je prostitutka pružala klijentima. *Astynomi* su bili gradski službenici koji su nadzirali i kontrolirali neometano djelovanje cjelokupnog sustava prostitucije. Dakle, vjerojatnost iskorištavanja klijenata bila je ograničena, jer je korupcija održavana na najmanjoj mogućoj razini (Henriques, 1968a, prema Draženović, 2013). Postojala su četiri ranga prostitutki koje su djelovale u Ateni, a imale su zakonsku te društvenu dozvolu za pružanje seksualnih i drugih usluga u zamjenu za materijalnu naknadu:

1. Hetera – najpoznatija vrsta grčkih prostitutki. Osim seksualnih usluga, svojim mušterijama nudile su i prijateljsko društvo, intelektualnu stimulaciju te zabavu. Njihova svestranost, omogućila im je zadovoljavanje članova društva najvišeg kalibra. One su bile profinjene,

obrazovane, duhovite i zahvaljujući tome bile su spremne upustiti se u filozofske rasprave te tako ostaviti značajan dojam na najbitnije ličnosti vremena stare Grčke.

2. Konkubine – ropkinje, bile su u vlasništvu bogatih ljudi. Uglavnom su svoje usluge pružale u kućanskoj i seksualnoj domeni. Razlikovale su se od drugih rangova prostitutki po tome što su one bile trajno vlasništvo jednog vlasnika, dok su se ostale prostitutke iznajmljivale jednokratno po potrebi, čak i kad je to značilo na dulji vremenski period.

3. Auletride ili frulašice – ovome rangu prostitutki pripadale su razne vrste sviračica, plesačica i općenito zabavljačica. Kako bi svaka gozba bila uspješna, njoj su morale prisustvovati frulašice. Njihova uloga na zabavama bila je toliko važna, da su se često bogati i ugledni ljudi nadmetali kako bi si osigurali društvo i usluge najboljih auletrida. Špekulanti koji su organizirali gozbe u svojem su vlasništvu imali frulašice kao ropkinje. Na svakoj gozbi održavale su se aukcije djevojaka.

4. Dikterijade – najniži rang prostitutki. One su bile obične javne žene. Na njih se odnosio Pornikon Telos, državni porez. Taj porez u zakup su mogli uzeti poneki špekulanti. Špekulanti su se informirali o ukupnom broju dikterijada i njihovoj tarifi. Ovisno o njihovoj tarifi, kretala se i visina poreza. Atenska luka Pirej bila je središte njihova djelovanja. Javne kuće bile su u četvrti oko pirejskog glavnog trga. Nad dikterijadama se provodila najviša razina zakonske i društvene kontrole. Sloboda i vrijeme kretanja im je bilo ograničeno. Danju se nisu smjele šetati, zemlju nisu smjele napustiti, a ni odbiti zahtjev da nekom budu prodane (Draženović, 2013). Osim uobičajene ženske prostitucije, u staroj Grčkoj postojala je i homoseksualna prostitucija (Živičnjak, 2018).

Kako bismo shvatili način na koji je funkcionirala prostitucija u Rimu i promjene koje su se odvijale u poimanju seksualnog morala, potrebno je, tvrdi Henriques (1968), istražiti položaj i status žene u različitim razdobljima. Stav društva prema braku i položaj žene mijenjao se s teritorijalnim promjenama koje su sa sobom nosile i političke te ekonomske promjene. Međutim, i u vrijeme ratnog razdoblja, kada je brak imao visoku vrijednost, i u doba mira, kada se njegova vrijednost smanjila, prostitucija je bila sveprisutna (Draženović, 2013). Rimljani su bili poznati zakonodavci koji su prostituciju smatrali zanatom. Prema tome, ona je u skladu s tim morala biti kontrolirana i regulirana propisima zakona. Budući da se prostitucija regulirala zakonom, bilo je potrebno definirati tko su osobe koje se bave prostitucijom. Prema Rimljanima, prostitutka je žena koja koristi svoje tijelo u svrhu zarade. *Meretrix* je bio naziv za žene koje su se bavile

prostitucijom. Svoju djelatnost, za koju su morale imati dozvolu, obavljale su u javnim kućama. Također, prostitutke su morale biti registrirane kako bi ih se lakše nadziralo. Osim toga, morale su na sebi nositi obilježja, kao što je obojana kosa ili vulgarna odjeća (Živičnjak, 2018). Naravno, velik broj prostitutki bio je neregistriran i zvale su se *prostibule*. Međutim, iako prostitucija u doba antičke Grčke i starog Rima nije bila djelo koje se kažnjavalo, djelovanje prostitutki bilo je zakonom striktno kontrolirano i regulirano. Zbog svog statusa, prostitutke su imale manje prava od ostalih žena, zbog čega je vjerojatno i porastao broj neregistriranih prostitutki (Draženić, 2013). Prostitutke su smatrane nečistima, toliko da ih svećenica nije smjela ni susresti. Festivali su obično bili prilika za prostitutke da se bave svojim zanatom. Na onim festivalima na koje su bile primljene, njihov posao se odvijao na način koji je naglašavao njihovu odvojenost od ostatka zajednice. Stupanj izoliranosti kojim su prostitutke bile odijeljene od uglednih žena, možda je najbolje vidljiv za vrijeme održavanja njihovog festivala, *Floralie*, na kojem su se prostitutke skidale gole na nagovor javnosti. Upravo taj podatak najviše svjedoči o nedostatku časti prostitutki (McGinn, 2003).

Najznačajnija prekretnica u društvu srednjeg vijeka bila je pojava kršćanstva. Pojavom kršćanstva, utjecaj i pojavnost prostitucije u srednjem vijeku počinje opadati. Glavni razlog pada broja prostitutki upravo leži u vrijednostima koje je kršćanstvo promicalo, a s kojima je prostitucija bila u opreci – odolijevanje spolnim i tjelesnim nagonima i užiticima, krepost, čednost i bračna vjernost (Draženić, 2013). Međutim, iako je Crkva promicala kršćanske vrijednosti, u stvarnosti srednjeg vijeka, muškarci su i dalje mogli i smjeli zadovoljiti svoje seksualne potrebe kod prostitutke, ukoliko njihove potrebe nisu zadovoljene u okviru bračnih odnosa sa suprugom. Dakle, postojao je dvostruki moral, prema kojem se bračna nevjera s muškarčeve strane tolerirala (Živičnjak, 2018). Poneki kršćanski mislioci kao što su bili sv. Augustin ili Toma Akvinski su čak naglašavali funkcionalnu ulogu prostitucije u društvu ističući njezinu korisnost u održavanju braka kao društvene institucije (Henriques, 1986, prema Draženić, 2013). Osobe koje su se bavile prostitucijom, za razliku od osoba koje su njihove usluge koristile, nisu bile u zavidnom položaju u srednjem vijeku feudalnog društva. Položaj prostitutki toga doba mijenjao se, od toleriranja njihovog zanata, do kažnjavanja, progonstva, a ponekad i kamenovanja (Blagus, 2019).

Padom feudalizma te pojavom apsolutističke vlasti i stvaranjem apsolutističkih država, došlo je do velikog broja promjena na svim aspektima društva. Uvedeni su novi zakoni koji su

uveli velike promjene u djelatnosti prostitucije. Rastom gradova i gradskih naselja te porastom gradskog stanovništva u 16. i 17. stoljeću dolazi do porasta siromaštva, pogotovo žena, što je bio jedan od uzroka porasta broja osoba koje su se bavile prostitucijom (Draženić, 2013). Opet, kao i u antičkoj Grčkoj, u vrijeme apsolutizma položaj prostitutke ovisio je o važnosti koju je društvo pridavalo braku. Ukoliko se brak smatrao načinom očuvanja vlasništva i kreiranja obitelji, položaj prostitutke bio je povoljan. S druge strane, ukoliko se smatralo da je brak institucija u kojoj se može pronaći ljubav i pruža zadovoljenje svih seksualnih apetita i nagona, tada je stav prema osobama koje se bave prostitucijom bio negativan. Dakle, ovisno o tome kakvo je značenje društvo pridavalo braku, o njemu je ovisio stav prema prostitutkama, odnosno, što je brak smatran vrjednijim, to je stav prema prostituciji bio negativniji (Živičnjak, 2018).

Prostitucija 18. stoljeća bila je na svom vrhuncu, ponajviše u Francuskoj, u Parizu. Određenim zakonima pokušalo se suzbiti širenje prostitucije, no oni su djelovali jedino u slučaju ucjene žena. Pariško društvo 18. stoljeća većinom je toleriralo prostituciju i bilo je naklonjeno prostitutkama, dok je ulični lov na klijente bio zabranjen. *Le Pornographe Restif de la Bretonne*, objavljen 1770. godine, prvo je djelo u kojem su izneseni detalji državne regulacije prostitucije. Prema tom dokumentu, službene, iskusne bludnice koje su za takvo služenje imenovane, trebale bi svaki dan pregledavati državne prostitutke. Također, jednom tjedno, liječnici bi najavili kontrolni obilazak. Međutim, ovakve ideje bile su provedive i ostvarene tek u sredini 19. stoljeća (Henriques, 1986, prema Draženić, 2013). Za prostituciju 18. stoljeća, veliki značaj imalo je otvaranje bordela, koji su se osim u Francuskoj, počeli masovno otvarati i drugim državama svijeta. Osim toga, porast siromaštva utjecao je i na pojavu dječje te prisilne prostitucije (Blagus, 2019). Budući da je velik broj ljudi, koji često nisu imali dovoljan broj otvorenih radnih mjesta, počeo naseljavati gradove, žene koje su uglavnom bile porijeklom sa sela i neobrazovane počele su se baviti prostitucijom kako bi sebi, a ponekad i svojoj djeci osigurale egzistenciju. To označava početak njihova života na marginama društva (Željko, 2015).

Industrijska revolucija, s početkom u Engleskoj, 1780-ih godina i šireći se različitim brzinama prema ostalim europskim državama, obilježila je 19. stoljeće. Širenje prometnica, razvoj tehnološke proizvodnje te privredni razvoj potaknuti su industrijskom revolucijom. Ovakvi tehnološki i industrijski pomaci, doveli su do razvoja kapitalizma. Kako se kapitalizam više oslanjao na industrijsku, nego na poljoprivrednu proizvodnju, zbog nedostatka posla na selu, ljudi

se sele u gradove. Kao posljedica urbanizacije, gradovi se naglo šire i postaju sve napučenijima. Budući da su žene koje su dolazile sa sela uglavnom bile siromašne i neobrazovane, u gradu su većinom tražile posao sluškinje. Pojavom kapitalizma ekonomski položaj žene se promijenio. Žena više nije tradicionalno kućanica podređena obitelji i muškarcu, nego sada ima priliku sudjelovati u tržištu rada. Unatoč novim prilikama, žene i u vrijeme kapitalizma ostaju podređene muškarcima koji i pri zaposlenju imaju prednost nad ženama. Kao posljedica nedostatka mogućnosti zaposlenja, veliki broj žena bio je osuđen na prodaju vlastita tijela (urođena kapitala) za novac, što je kao djelatnost i bilo u duhu kapitalizma. Kao indirektna posljedica urbanizacije i industrijalizacije, prostitucija je doživjela svoj najveći procvat (Živičnjak, 2018). U većini europskih gradova i država do 19. stoljeća, prostitucija je već bila tolerirana pojava. Međutim, krajem stoljeća, situacija se počinje mijenjati kako stavovi javnosti prema prostituciji postaju sve negativniji. Krajem 19. stoljeća osnivaju se pokreti kojima se prostitucija nastojala zabraniti, što je i kulminiralo zabranom u 20. stoljeću (Walkowitz, 1988, prema Blagus, 2019). Svijest društva 19. st. o prostituciji i statusu prostitutki postupno se mijenjala, no kod feministica je ta promjena svijesti bila najvidljivija. Separatistička feministička organizacija, Nacionalna udruga žena, pod vodstvom Josephine Butler, javno je naglašavala nužnost promjene, odnosno poboljšanja položaja žena koje se bave prostitucijom. U svome Manifestu, tadašnje feministkinje, kritizirale su zakone koji „ne samo da lišavaju žene njihovih konstitutivnih prava i prisiljavaju ih da se podvrgnu degradirajućim vanjskim pregledima, već službeno odobravaju dvostruke standarde seksualnog morala“ (Walkowitz, 1980, str. 124-125, prema Draženović, 2013). Isto tako, feministkinje 19. stoljeća, uspješno su organizirale prvi javni prosvjed na kojem je prisustvovalo više od 250 000 ljudi. Glavni zahtjev prosvjeda bio je povisivanje dobne granice pristanka na seksualni odnos s 13 na 16 godina (Henriques, 1986, prema Blagus, 2019).

Prije nego što je nastupila zakonska zabrana prostitucije početkom 20. stoljeća, dogodile su se društvene promjene na globalnoj razini, što je utjecalo i na promjene u prostituciji. Povećanje broja prostitutki zbog potreba vojske i vojnika, pratilo je i povećanje broja ljudi koji su se bavili svodništvom, svodnika. Sve veći broj svodnika i njihova dominacija uzrokovala je velike promjene u prostituciji, ponajviše u životima i radnim uvjetima prostitutki. Budući da su bile udaljene od svojih prijatelja, rodbine, prostitutke su bile osuđene na emocionalnu ovisnost o svodniku i zaštitu koju im je pružao od zakonodavnih tijela. Naime, prevladavanje broja svodnika u prostituciji 20. st. bio je jasni pokazatelj preobrata koji se dogodio u prostituciji. Prostitucija je bila djelatnost

kojom su ranije dominirale žene, a sada njom dominiraju muškarci koji diktiraju kako i pod kojim uvjetima će se odvijati funkcioniranje institucije prostitucije. Također, treće strane su se često uplitala i zagovarale ostanak prostitucije u okvirima uličnog djelovanja. Kao dodatan uzrok promjena u prostituciji, djelovao je razvoj medija i tehnologije. Posljedica navedenog je bila stvaranje novih oblika i vrsta prostitucije, ranije nepoznatih. Razdoblje prije Drugog svjetskog rata te razdoblje poslije njega, uvelike su se razlikovali s obzirom na stav društva o prostituciji i položaj prostitucije u njemu. Za vrijeme i do kraja Drugog svjetskog rata, prostitucija je još uvijek bila tolerirana od strane društva i zakonodavstva. No, nakon što je Drugi svjetski rat završio, prostitucija je za društvo postala pojava koja se zakonskim mjerama i reformama mora iskorijeniti. Takav stav imala je većina europskih država. Naravno, neke države i dalje su tolerirale prostituciju, ali pod posebnim uvjetima. Rezultat toga bile su različite zakonske mjere kojima se prostitucija regulirala u različitim gradovima i državama svijeta (Draženović, 2013).

2.4.2. Prostitucija u Hrvatskoj

Val industrijske revolucije zahvatio je Bansku Hrvatsku nešto kasnije, 1860-ih godina. Unatoč tome što je industrijalizacija u ovom dijelu Europe nastupila kasnije, Banska Hrvatska bila je u koraku sa svim gospodarskim, društvenim i ekonomskim promjenama uzrokovanim industrijskom revolucijom. Kao i u ostalim europskim državama, i u Banskoj Hrvatskoj došlo je do preseljenja seoskog stanovništva u gradove uzrokovanog razvojem industrije i otvaranjem novih radnih mjesta. Također, kao i u ostatku Europe, i u Hrvatskoj je industrijalizacija donijela promjene na tržištu rada, koje su posebice utjecale na živote i položaj žena. Budući da su žene koje su migrirale u gradove bile dijelom siromašnog sloja građana i u grad su uglavnom dolazile radi zaposlenja, u nedostatku radnih mjesta, često su se prostituirale, što je na kraju i dovelo do porasta broja prostitutki i u Hrvatskoj. Velik broj žena koji se dolazio baviti prostitucijom u Hrvatskoj je bilo porijeklom iz Bosne, Srbije, Mađarske i Austrije. Kao i u ostalim europskim gradovima, uslijed porasta prostitucije u Hrvatskoj, stvorila se potreba za reguliranjem i kontrolom prostitutki te djelatnosti kojom su se bavile. U ovom vremenskom razdoblju, u državama Europe nastali su zakonodavni trendovi pravnog odgovora na prostituciju, abolicija, reglementacija i prohibicija, odnosno kriminalizacija prostitucije, koje je slijedio i hrvatski zakonodavni okvir (Živičnjak, 2018).

3. Zakonska regulacija prostitucije

3.1. Reglementacija, abolicija i prohibicija

Europu 19. stoljeća među ostalim je i označilo nastojanje država da zakonski reguliraju prostituciju. Glavni razlozi zbog kojih se i stvorila potreba za zakonskom regulacijom su sprječavanje širenja spolnih bolesti, zaštita javnog reda i mira, lokaliziranje prostitucije te socijalna zaštita prostitutki. Zakonske mjere prostitucije, uglavnom su se odnosile na propise o javnim kućama ili bordelima te na posebne propise koji se tiču obveza koje su prostitutke morale izvršavati i nadzora nad njima (Zorko, 2013). Takav model zakonske regulacije prostitucije naziva se reglementacija. „Reglementacija je propisani regulirani policijski nadzor nad javnom prostitucijom“ (Filipović, 2014, str. 142). Za većinu europskih država u 19. i početkom 20. stoljeća, glavno rješenje zakonske regulacije prostitucije, bila je reglementacija prostitucije. U okviru zakonskih mjera reglementacije, smještaj prostitutki bio je ograničen na javne kuće, prostitutke su morale biti registrirane te im je sloboda kretanja bila ograničena (Filipović, 2014). Zakonske mjere reglementacije, posebno u aspektu kontrole i nadzora prostitutki, pokazale su se bezuspješnima zbog sveprisutnog postojanja ilegalne, tajne prostitucije koja se istovremeno odvijala i razvijala uz legalnu prostituciju. Također, bilo je jasno kako reglementacija nije značajno utjecala na smanjenje širenja spolnih bolesti. Kao odgovor na zakonske mjere reglementacije koje su se pokazale neuspješnima, stvorio se abolicionistički pokret (Zorko, 2013).

Abolicionistički pokret nastao je u drugoj polovici 19. st., to je bio pokret za ukidanje reglementacije prostitucije. Prvenstveno je zagovarao zatvaranje i ukidanje javnih kuća. Razlozi zbog kojih su abolicionisti zagovarali ukidanje reglementirane (uređene) prostitucije ležali su u njihovom stavu da je reglementacija nepravedna, nemoralna, ne djeluje, pogodna je za trgovinu bijelim robljem i zloupotrebu vlasti te djeluje na štetu slobode ličnosti (Filipović, 2014). Josephine Elizabeth Butler bila je najznačajnija osoba abolicionističkog pokreta. Na njezinu inicijativu, u Liverpoolu 1875. godine osnovan je „Britanski kontinentalni i opći savez za aboliciju službenog reglementiranja prostitucije kasnije nazvan Međunarodni savez abolicionista“ (Zorko, 2013, str. 7). Abolicionistički pokret, osim što se zalagao za zatvaranje javnih kuća, imao je pristup usmjeren i na svodnike, trgovce ljudima te klijente koji su potraživali usluge prostitutki te koji su za razliku od prostitutki imali slobodu izbora. Ključna karakteristika abolicionista je da oni ne smatraju da bi prostitucija kao djelatnost pružanja seksualnih usluga za novac trebala biti kažnjiva, nego smatraju

da bi se trebale kažnjavati pojave koje otežavaju prostitutkama neometano bavljenje svojim poslom. Dakle, iz svega navedenog, da se zaključiti da je abolicionistički pokret bio reakcija na ekonomsko, fizičko, psihičko te strukturalno nasilje koje se veže uz prostituciju. Isto tako su abolicionisti nastojali pronaći i ponuditi niz mjera kojima bi se položaj prostitutki poboljšao (Željko, 2016). U većini europskih država krajem 19. i u prvoj polovici 20. stoljeća ukinuta je reglamentacija, te države potom uvode neke od različitih modela abolicije prostitucije (Zorko, 2013). Ideje abolicionističkog pokreta redom prihvaćaju: Velika Britanija 1883. (u cijelom imperiju 1886.), Norveška 1890., Švedska 1919., potom Danska 1901., zatim Nizozemska i Bugarska 1911. te Poljska i Čehoslovačka 1922. (Čulinović, 1934, prema Željko, 2016).

Prohibicija, tj. kriminalizacija prostitucije, predstavlja jedan od pristupa rješavanju problema prostitucije. Razlika između abolicijskog i prohibicijskog pristupa je u tome što prohibicijski pristup zakonski tereti sve osobe uključene u proces prostitucije, što uključuje i osobe koje pružaju usluge prostitucije, odnosno prostitutke (Shaver, 1985, prema Željko, 2016). Ukratko, prohibicijski pristup koji prostituciju smatra nemoralnom, zagovara zakonsko sankcioniranje i „prodavača“ i „kupca“ (Danna, 2014). Željko (2016) ističe kako su zagovornici prohibicije prostitucije smatrali da će se zakonskim sankcioniranjem svih sudionika prostitucije, svodnika, prostitutki i klijenata, iskorijeniti prostitucija te problemi i sve aktivnosti vezane uz nju ili će se barem uspostaviti veća razina društvene i državne kontrole nad njom. Početkom 20. stoljeća, postojala je skupina moralista koji su isticali loš položaj i teške životne uvjete prostitutki te su se zbog svega navedenog pokušavali izboriti za kriminalizaciju prostitucije. U velikom broju država Europe to se i dogodilo, prije ili odmah poslije Drugog svjetskog rata. U Italiji je npr. prostitucija ukinuta tek 1958. godine, a u Rusiji već 1919. godine. Međutim, ni uslijed takvih mjera, nije došlo do zadovoljavajućih rezultata u Sovjetskom Savezu, s obzirom da je već tri godine nakon prohibicije prostitucije, 1922. godine, došlo do povećanja broja prostitutki (Petak, 1980, prema Željko, 2016). Unatoč nizu zakonskih mjera i zabrana prostitucije kojima se pokušavala smanjiti raširenost prostitucije, u svim državama, uključujući i Hrvatsku i Jugoslaviju nakon ukidanja legalizacije prostitucije 1934. godine, prostitucija je i dalje prisutna pojava u društvu kroz djelovanje nelegalne, tajne prostitucije (Željko, 2016).

3.2. Zakonska regulacija prostitucije u Zagrebu i Hrvatskoj

Kada govorimo o zakonskoj regulaciji prostitucije na području Zagreba i Hrvatske u 19. i 20. stoljeću, od velike je važnosti istaknuti činjenicu da je ona u tom periodu bila dijelom dviju različitih državnopravnih cjelina. Habsburškoj, odnosno Austro-Ugarskoj Monarhiji, Banska Hrvatska pripadala je sve do kraja Prvog svjetskog rata pa se na nju odnosio austrijski *Kazneni zakon o zločinima, prijestupima i prekršajima od 27. svibnja 1852. godine*. Poslije toga, Hrvatska je bila dijelom Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca te je za Hrvatsku u tom periodu vrijedio *Krivični zakonik za Kraljevinu Srba, Hrvata i Slovenaca od 27. siječnja 1929. godine*. U Hrvatskoj su u međuvremenu doneseni različiti redarstveni i zdravstveni propisi kojima se regulirala prostitucija. Zadnji propis o prostituciji koji je bio redarstvenog, kaznenog i zdravstvenog sadržaja, a kojim je došlo i do ukidanja legalne prostitucije, bio je *Zakon o suzbijanju (s)polnih bolesti od 28. ožujka 1934.* koji je vrijedio od 1. srpnja 1934. godine (Živičnjak, 2020).

Reglementacija, abolicija i prohibicija kao trendovi zakonske regulacije prostitucije u Europi, u različitim vremenskim periodima primjenjivali su se i u Hrvatskoj (Živičnjak, 2018). U Zagrebu, problem prostitucije može se pratiti kroz dva razdoblja: 1) period do 1934. godine u kojem je prostitucija nadzirana i kontrolirana, tj. reglementirana i legalna; 2) period nakon 1934. godine, kada nastupa zabrana prostitucije. Vrijeme do 1934. obilježila su dva oblika dozvoljene prostitucije: prvo u javnim kućama (bordelima) ili bludilištima do 1922.; drugo kroz djelovanje javno toleriranih prostitutki (do 1934.). Između Prvog i Drugog svjetskog rata sve do zabrane legalne prostitucije u Hrvatskoj i Jugoslaviji, vođene su polemike o problemu prostitucije. Uglavnom, rasprave su se vodile između onih koji su zagovarali reglementaciju i onih koji su bili protiv reglementacije, odnosno abolicionista (Zorko, 2013).

Prostitucija se u Zagrebu pojavljuje od razdoblja srednjeg vijeka. U Zagrebu u 14. stoljeću bilo je zabilježeno o udovicama koje su u svojim domovima držale prostitutke (bludnice). Kao posljedica tog, bile bi kažnjene plaćanjem novčane kazne, a ponekad bi prostitutke zajedno sa svodiljama bile istjerane iz grada. U 15. stoljeću pak, odvijale su se i plijenidbe imovina svodilja na općinsku korist. Kao što je već ranije spomenuto, putem *Kaznenog zakona iz 1852.* regulirana je prostitucija na području Banske Hrvatske u 19. stoljeću. On je vrijedio na području Banske Hrvatske do 1929. godine kada je u Jugoslaviji donesen *Krivični zakonik*. Prema odredbi *Krivičnog zakonika iz 1929.*, problem prostitucije bio je od tada prepušten lokalnom redarstvu, što

je značilo da će propisi koji se tiču prostitucije u nekim gradovima biti drukčiji. Većinom su se ti propisi odnosili na dopuštanje javnih kuća ili bludilišta. Kao i u Bjelovaru, Osijeku, Križevcima, Koprivnici, Zemunu, Slavonskom Brodu, itd. u kojima je bilo javnih kuća, reguliranje prostitucije i u drugim područjima Austro-Ugarske Monarhije, odvijalo se putem javnih kuća (Zorko, 2013). Naredba kojom je mjesnom redarstvu prepušteno uređenje prostitucije na svome području, pod uvjetom da se bludnice drže njihovih propisa, evidentiranje prostitutki bude pod stalnom kontrolom te pod uvjetom da bludnice redovito odlaze na liječničke preglede, predstavljala je jedan oblik zakonske podloge koji se odvijao u smjeru uređenosti prostitucije na svim područjima Hrvatske i Slavonije s početkom u 1902. godini. Isto tako, zanimljiva je činjenica o tome da su u Osijeku i Zagrebu već postojali bludilišni pravilnici. *Bludilišni pravilnik* grada Osijeka usvojen je 1. prosinca 1896. godine, dok je zagrebački pravilnik usvojen 16. travnja 1899. godine (Geljić, 2015). Osječki *Pravilnik o uređenju i nadziranju prostitucije u slobodnom i kraljevskom gradu Osijeku* pisan je preko 27 stranica, sadržava 60 članaka te se sastoji od šest poglavlja. U svakome od poglavlja opisane su različite obveze, način ponašanja, življenja prostitutki te svih osoba uključenih u nadzor i kontrolu prostitucije: u prvom poglavlju opisana je registracija prostitutki; u drugom je navedeno kako bi prostitutke u pravilu trebale živjeti u javnim kućama, a samo u posebnim slučajevima u privatnom smještaju; treće poglavlje odnosilo se na obveze i prava vlasnika javnih kuća; četvrto poglavlje koncentriralo se na sprječavanje širenja spolnih bolesti (zdravstveni pregledi i nadzor bludnica); sljedeće poglavlje bilo je posvećeno obvezama i dužnostima prostitutki te posljednje poglavlje koje je govorilo o obvezama redarstvenika čija je glavna uloga bila osiguravanje poštivanja svih odredbi Pravilnika (Filipović, 2014). Zagrebački *Bludilišni pravilnik iz 1899.* donio je odredbu da vlasnikom javne kuće (bludilišta) može biti samo osoba ženskog spola koja ima više od 30 godina i kojoj je Kraljevsko redarstveno povjerenstvo davalo koncesiju. Vlasnica javne kuće, koja je ovim putem zarađivala, također je imala ovlasti određivanja broja prostitutki (bludnica) u javnoj kući. Početkom Prvog svjetskog rata, u Zagrebu je došlo do porasta broja javnih kuća. Vlasnice javnih kuća često su izrabljivale djevojke koje su se bavile prostitucijom. To je najbolje vidljivo iz podatka koji govori kako je omjer zarađenog novca bio raspodijeljen 3 naprema 1, prema čemu je vlasnica dobivala $\frac{3}{4}$ zarađenog novca, dok su djevojke dobivale samo $\frac{1}{4}$ ili ponekad ništa, s obzirom da im je vlasnica od zarade oduzimala i troškove oblačenja i hranjenja djevojki (Zorko, 2013). Odredbom Kraljevskog redarstvenog povjerenstva 23. svibnja 1919. takvo izrabljivanje pokušalo se ublažiti. Odredbom je određeno da

vlasnica javne kuće dobiva 2/5 zarade, dok djevojka dobiva 3/5 (Farkaš, 1928, prema Zorko, 2006). Kako bi se zaštitio moral javnosti, prostitutke (bludnice) su imale zabranu posjećivanja restoracija, kazališta, slastičarnica i sličnih javnih objekata. Iako su prema *Bludilišnom pravilniku* žene mogle napustiti prostituciju nesmetano i vlasnice bludilišta su mogle biti samo žene, realnost je bila potpuno drukčija. Javne kuće često su vodili muškarci, muževi prostitutki ili priležnici. Položaj žena koje su se bavile prostitucijom i živjele u javnim kućama bio je ponižavajući i težak i često kada bi htjele napustiti prostituciju, vlasnice im to nisu odobravale. Javne kuće kao mjesta na kojima se odvijala prostitucija, također su bile pogodne za trgovinu bijelim robljem. Prvi svjetski rat i poslijeratno razdoblje utjecali su na donošenje zaključka kako lokaliziranje prostitucije u javne kuće nije bilo nimalo učinkovito, odnosno takvim postupkom, problem prostitucije nije se riješio. Takve stavove najviše su isticali zagrebački liječnici koji su imali najbolji uvid u ozbiljnost problema širenja spolnih bolesti povezanih sa prostitucijom. Kako bi se spriječilo daljnje iskorištavanje žena u bludilištima i kako bi se uspostavila kontrola nad prostitucijom i kretanjem spolnih bolesti, 1920. godine, zagrebačko redarstvo dopustilo je slobodnu, uličnu prostituciju. Samostalna, ulična prostitucija značila je da prostitutke mogu raditi samostalno bez ovisnosti o javnim kućama. Budući da se ovakav oblik legalne (javne) prostitucije pokazao bolje prihvaćenim od one koja se odvijala u javnim kućama, stvorila se potreba za donošenjem propisa koji bi ovakav oblik prostitucije regulirao (Zorko, 2013). Pokrajinski namjesnik za Hrvatsku i Slavoniju donio je naredbu kojom je 6. rujna 1921. osnovano Kraljevsko redarstveno ravnateljstvo u Zagrebu, u okviru kojeg se prostitucijom bavio redarstveni ćudoredni odsjek. U tom redarstvu postojao je i zdravstveni odsjek kojeg su činila dva liječnika, redarstveni fizik i par pomoćnika čija je zadaća i obveza bila nadzor nad svim zagrebačkim prostitutkama. Isti odsjek, donio je naredbu 1922. kojom je došlo do ukidanja svih javnih kuća u Zagrebu (Živičnjak, 2018). Kamilo Farkaš (1928, prema Zorko, 2013) tvrdi kako je odredba utvrdila kako je prostitucija nužno zlo koje se kao pojava ne da iskorijeniti pa se prema tome kao takvo tolerira. Djevojke i žene koje su prije te naredbe radile kao prostitutke u javnim kućama, kao i poneke koje su se do tad bavile uličnom prostitucijom, sada su dobile status javno toleriranih prostitutki. Dodjelu takvog statusa slijedila je i obveza upisivanja svih javno toleriranih prostitutki u očevidnik vođen od strane redarstvenika. Djevojke mlađe od 18 godina nisu mogle biti upisane u očevidnik. Pri upisu, postojale su dvije kategorije prostitutki: maloljetne (18 – 21 godina) i punoljetne s navršenom 21 godinom. Unatoč unošenja izmjena u život prostitutki, kao što je zatvaranje javnih

kuća, njihova sloboda i dalje je bila ograničena. Javno toleriranim prostitutkama bilo je zabranjeno iza ponoći biti u javnim kafićima i objektima, na trgovima, ulici ili šetalištima, a za vrijeme dnevnog korza bilo im je zabranjeno biti na šetalištima i trgovima. Tolerirane prostitutke vodile su težak život, iako se odredbom o nadzoru prostitucije nastojalo njihove živote učiniti materijalno i socijalno boljim. Također, one su često bile žrtvama nasilja, pljački i ubojstava. Zabrana legalne prostitucije, ili kroz javne kuće ili kroz slobodnu (uličnu) prostituciju, iz zdravstvenog i policijskog kuta gledanja bila je opravdana. Zakonom o suzbijanju spolnih bolesti koji je stupio na snagu 28. ožujka 1934. prostitucija je bila ukinuta. Odlukom ministra narodnog zdravlja i socijalne politike 15. lipnja 1934. donesen je Pravilnik za izvršenje Zakona o spolnim bolestima. Prema njemu obvezno je bilo zatvaranje svih javnih kuća u naredna 3 mjeseca te oduzimanje dozvola svim javno toleriranim prostitutkama. U Zagrebu s 1. listopada 1934. godine nije više bilo javno toleriranih prostitutki i svi oblici u kojima se prostitucija pojavljivala abolirani su. Na temelju Zakona Kraljevine Jugoslavije u Banovini Hrvatskoj prostitucija je bila zabranjena. Uredba o redarstvenim prekršajima iz studenog 1940. koja se odnosila na Banovinu Hrvatsku, određivala je da će svatko koga se zatekne u bludničanju ili skitnji, a ako ne može dokazati da zarađuje na pošten način, biti kažnjen s 1500 dinara ili 30 dana zatvora, a ponekad s obje kazne. Zakon o suzbijanju spolnih bolesti kojim je prostitucija stavljena izvan zakona, naslijedila je Nezavisna Država Hrvatska od Kraljevine Jugoslavije. Nezavisna Država Hrvatska 6. studenog 1941. donijela je *Zakonsku odredbu o suzbijanju prosjačenja, skitnje i bludničanja*. Drugi svjetski rat pogodovao je širenju prostitucije i spolnih bolesti. Došlo je do ponovnog otvaranja javnih kuća u gradovima, koje se u poratnom vremenu toleriralo i nije zabranjivalo. Isto tako, došlo je do osnivanja Ureda za suzbijanje spolnih bolesti i tajne prostitucije. Također, došlo je do unošenja izmjena u *Zakon o suzbijanju spolnih bolesti* 1942. i 1944. god. Cilj ovih izmjena bio je što snažnije suzbijanje tajne prostitucije. Krivično zakonodavstvo nove socijalističke Hrvatske i Jugoslavije zabranjivalo je svaki oblik prostitucije i poticanja na takve aktivnosti. U ratnom razdoblju, velik broj žena odao se prostituciji. Kako bi se pronašao način za njihovo zbrinjavanje, otvorile su se ustanove – *profilatoriji*, u kojima su prostitutke bile liječene i pokušavale se priviknuti na rad. Međutim, zbog nedostatka učinkovitosti profilatorija, oni su 1947. godine zatvoreni. Iako rat i poslijeratno razdoblje nije pogodovalo tajnoj prostituciji, od 1950-ih godina dolazi do njezinog pojačanog širenja (Zorko, 2013).

Novoizgrađeno poslijeratno društvo Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije, implementiralo je politiku „revolucionarnog seksualnog puritanizma“ koja se odrazila na politiku prostitucije (Radulović, 1987, str. 182, prema Radačić i Pajnik, 2017). Prostitucija je bila smatrana ostatkom buržuskog društva koje je trebalo ukinuti. Novi savezni Kazneni zakon iz 1976. kriminalizirao je različite oblike poticanja, pomaganja i organiziranja prostitucije, a Kazneni zakoni republika, kriminalizirali su svođenje, odnosno podvođenje. Prodaja seksualnih usluga za novac nije se smatrala kaznenim djelom, nego prekršajem protiv javnog reda i mira. Zakon o prekršajima protiv javnog reda i mira (ZPJRM) iz 1977. bio je integriran, uz manje izmjene, u hrvatsko zakonodavstvo 1990. godine (Radačić i Pajnik, 2017). ZPJRM propisuje dva prekršaja: osoba koja dopušta bludničenje u njezinoj prostoriji ili na bilo koji drugi način pomaže provođenju prostitucije, kažnjava se novčanom kaznom od 50 do 350 nekadašnjih njemačkih maraka (DEM) ili zatvorskom kaznom do 30 dana (čl. 7.). Osoba koja se odaje prostituciji, odnosno prostitutka kažnjava se novčanom kaznom od 50 do 200 DEM ili kaznom zatvora do 30 dana (čl. 12.). Isto tako, ukoliko osoba prekrši čl. 12 ZPJRM, mogu joj se odrediti dvije mjere zaštite – udaljenje iz općine počinjenja prekršaja te obaveza liječenja od AIDS-a i spolnih bolesti (čl. 36. i čl. 34.) (Krnić i sur., 2021).

Dakle, uključivanje u prostituciju smatra se prekršajem, dok se kaznenim djelom smatraju svi oblici organiziranja i poticanja na prostituciju, čak ako je i dragovoljno i ne uključuje izrabljivanje. Kazneni zakon sadrži dvije važne inkriminacije. Prva je među Kaznenim djelima protiv spolne slobode i zove se Prostitucija, čl. 157. Kaznenog zakona. U njemu je predviđena kazna od 6 mjeseci do 5 godina za poticanje ili organizaciju odnosno omogućavanje drugome da se bavi pružanjem spolnih usluga, odnosno svodništvo. Također, kaznom od jedne do deset godina zatvora predviđeno je strože kažnjavanje svodnika koji bi prisiljavali ili prijetili ili iskorištavali specifične okolnosti te jednog dijela klijenata koji bi znajući za takve okolnosti (teški položaj, odnos zavisnosti, zlouporaba ovlasti, obmana, prijevara i sl.) koristili spolne usluge. Zabranjeno je i oglašavanje prostitucije. Druga inkriminacija nalazi se u glavi Kaznenih djela spolnog zlostavljanja i iskorištavanja djeteta, čl. 162. Podvođenje djeteta. Tri do dvanaest godina zatvora je predviđena kazna za svodnike koji organiziraju ili omogućavaju pružanje spolnih usluga s djetetom, a jedne do osam godina za klijente koji koriste usluge znajući da se radi o djetetu. Teže su kazne predviđene ako je riječ o takvim ponašanjima uz postojanje posebnih okolnosti djela (sila, prijetnja, obmana, prijevara, zlouporaba ovlasti, težak položaj...) Klijenti nisu kriminalizirani,

osim u slučaju kada svjesno znaju da su usluge čije koriste, one od maloljetnika, žrtvi trgovine ljudima ili drugih osoba koje takve usluge nude prisilno. Od osamostaljenja Hrvatske, iznesena su dva prijedloga izmjene Zakona o prekršajima protiv javnog reda i mira, kojima se traži kriminalizacija klijenata u svim okolnostima (Radačić i Pajnik, 2017). Ministarstvo unutarnjih poslova Republike Hrvatske (MUP RH) u dva je navrata, 2012. i 2016. godine, podnijelo prijedloge izmjena ZPJRM kako bi se Zakon osuvremenio, no prijedlozi nisu prošli zakonodavnu proceduru. Oba prijedloga čiji je cilj bio uvođenje kažnjavanja klijenata, osnovani su na ideji da je prostitucija u svakom slučaju neprihvatljivo ponašanje, i od strane pružatelja usluga i od strane klijenta. Ovi prijedlozi potaknuti su modelom kažnjavanja klijenata (tzv. švedski model), čija je osnovna polazišna pretpostavka da je prostitucija jedan oblik nasilja nad ženama. Međutim, i dalje se nije odustalo od kažnjavanja osoba koje nude, odnosno prodaju seksualne usluge kao jedno od predloženih rješenja. Temeljem ovih prijedloga, kažnjivost bi se odnosila i na jednokratno pružanje seksualnih usluga u bilo kojem prostoru kao i na jednokratno nuđenje seksualnih usluga u javnosti. Ovime se učvršćuje stav o prostituciji kao društvenom zlu, iako se pojam odnosi i na kupnju i nuđenje usluga (Šipić i sur., 2022).

4. Legalizacija prostitucije

Za razliku od ranije navedenih politika prostitucije – prohibicijske, reglementacijske i abolicijske – danas je više uobičajena podjela na modele kriminalizacije. Čine ih dva suprotna modela – model kriminalizacije osoba koje prodaju, odnosno nude seksualne usluge i kriminalizacije osoba koje te usluge kupuju te model *dekriminalizacije* i *legalizacije*. Polazišna pretpostavka modela kriminalizacije je ideja da je prostitucija prijetnja javnom redu i miru, nasilju nad ženama i njihovoj sigurnosti i zaštiti koje treba obustaviti, dok modeli dekriminalizacije i legalizacije kreću od shvaćanja prostitucije kao možebitno opasnim načinom zarade koji bi se trebao učiniti manje štetnim. Model legalizacije koncentriran je na društveno dobro, dok model dekriminalizacije polazi od ljudskih prava prostitutki, odnosno seksualnih radnica. Naime, u Europi dominiraju dvije politike prostitucije. Prvi je *švedski model* ili model *kriminalizacije klijenata* koji prostituciju shvaća kao oblik nasilja nad ženama koji ni u kojem slučaju ne može biti dobrovoljan. Njega prvenstveno proklamiraju radikalne feministkinje koje zagovaraju kriminalizaciju klijenata. Drugi model je *legalizacija prostitucije* (kupnja, prodaja i organizacija prodaje seksualnih usluga koje odrasle osobe dobrovoljno nude). Ovaj model polazi od shvaćanja da je prostitucija djelatnost koja

osobama može predstavljati način zarade, tj. prostitucija se može shvaćati kao rad, odnosno kao zanimanje. Liberalne feministkinje najviše zagovaraju ovaj pristup. Karakteristike ovog pristupa su snažna regulacija industrije, prvenstveno radi zdravlja i sigurnosti javnosti, što se može negativno odraziti na osobe koje prodaju seksualne usluge (Šipić i sur., 2022).

Kada govorimo o legalizaciji prostitucije, neki autori tvrde da kada bi se prostitucija prebacila u legalnu sferu, bilo bi lakše prevenirati širenje seksualno prenosivih bolesti, smanjio bi se broj žena i djece koji bi bili žrtvama trgovine robljem te bi se cijela seksualna industrija lakše kontrolirala. Štoviše, legalizacija prostitucije, osobama koje su uključene u prostituciju, pružila bi jednaka prava kao i drugim osobama na tržištu rada te primjerenu zaštitu. Također, zakonsko uređenje, odnosno legalizacija prostitucije, podigla bi prostituciju na površinu i na taj način bi postala vidljivijom, zbog čega bi se lakše vodila borba protiv trgovine djecom i ženama. Postavlja se pitanje je li to zaista tako? Neki pak ističu, kako legalizacija prostitucije ne bi nužno dovela do smanjenja spolno prenosivih bolesti. Također, unatoč shvaćanju da legalizacija prostitucije omogućava bolju kontrolu i nadzor nad seksualnom industrijom, ona u isto vrijeme dovodi do toga da ilegalna industrija postupno izmiče kontroli. Isto tako, povećanjem opsega cijele industrije uslijed legalizacije prostitucije, doći će i do veće potražnje za seksualnim radnicama. U prilog neučinkovitosti legalizacije prostitucije, također ide podatak iz 2008. i 2009., tzv. Daalder Report koji upućuje na to da žene koje u javnim kućama pružaju seksualne usluge nisu samostalne. Upravo suprotno, one su pod stalnom kontrolom svodnika te je razina njihove zaštite i sigurnosti niža nego prije legalizacije prostitucije (Matak i Vargek, 2012).

Zbog njegove koncentriranosti na ljudska prava prostitutki, organizacija za zaštitu prava seksualnih radnica/ka zagovara model (potpune) *dekriminalizacije*, kao najoptimalniji pristup politici prostitucije. Ovaj model isto kao i model legalizacije, prostituciju smatram načinom rada. Međutim, model potpune dekriminalizacije ima izvorište u ukidanju odredbi o prostituciji koje idu na štetu zaštite ljudskih prava osoba koje nude seksualne usluge te na smanjivanju štete (Šipić i sur., 2022).

5. Istraživanje stavova prema legalizaciji prostitucije u RH

Budući da je prostitucija od samih svojih početaka bila kontroverzna pojava o kojoj su se vodile mnogobrojne rasprave te su ju države svijeta kroz vrijeme tolerirale, zakonski regulirale, legalizirale ili ukidale, za potrebe ovoga rada od važnosti je bilo istražiti trenutni stav hrvatske

populacije prema prostituciji. Točnije, provedeno je istraživanje o stavu hrvatskih građana prema legalizaciji prostitucije u Republici Hrvatskoj. Naime, cilj ovog istraživanja bio je utvrditi postoje li razlike u stavu prema legalizaciji prostitucije s obzirom na sociodemografske čimbenike. Istraživanje se temeljilo na hipotezi prema kojoj neće postojati statistički značajna razlika u stavu prema legalizaciji prostitucije s obzirom na sociodemografske čimbenike. Anketna pitanja u ovome istraživanju preuzeta su iz rada od Nichols (2015) uz potrebne izmjene kako bi bile prikladne za istraživanu populaciju i podneblje.

5.1. Sudionici

U istraživanju stavova prema legalizaciji prostitucije u Republici Hrvatskoj sudjelovalo je 299 osoba, od kojih je 108 muškaraca i 191 žena. Većina sudionika istraživanja pripada dobnoj skupini do 29 godina (89.6%), nakon čega slijedi skupina 30 – 45 godina (7 %) i skupina 46 – 55 godina (3 %), a najmanji broj sudionika istraživanja pripada dobnoj skupini od 56 godina i više (0.3 %). U uzorku prevladavaju sudionici sa završenim preddiplomskim/stručnim studijem (34.4 %), nakon čega slijede sudionici sa završenim diplomskim studijem (33.4 %) i srednjoškolskom razinom obrazovanja (31.4 %), a najmanje je onih sudionika koji su završili doktorski studij (0.7 %). S obzirom na političko opredjeljenje sudionika, najviše je onih koji ne prate politiku (49.8 %), nakon čega slijede sudionici koji se izjašnjavaju kao većinom lijevo opredijeljeni (23.1 %) i većinom desno opredijeljeni (15.7 %), dok je najmanje onih sudionika koji se smatraju centristima (11.4%). Nadalje, otprilike polovina sudionika se smatra religioznim osobama (50.8 %), dok su preostali sudionici (49.2 %) nereligiozni. Uzimajući u obzir religijsko opredjeljenje sudionika, najviše je onih koji se identificiraju kao kršćani (68.6 %), zatim oni koji smatraju da ne pripadaju niti jednoj religijskoj skupini (31.1 %) te naposljetku oni koji se identificiraju kao hinduisti (0.3 %), kojih je najmanje. S obzirom na bračni status sudionika, najviše je nevjenčanih (72.2 %), nakon čega slijede sudionici koji su u suživotu s partnerom ili partnericom (16.4 %), sudionici koji su vjenčani (8.4 %) te sudionici koji su razvedeni (2.3 %), a najmanje je udovaca ili udovica (0.7 %). U korištenom uzorku, najviše je sudionika čiji su mjesečni prihodi do 3.000,00 kn (23.4 %), zatim ih slijede sudionici s mjesečnim prihodima u rasponu 3.001,00 – 6.000,00 kn (21.4%) i oni sudionici koji su bez primanja (21.4%) te sudionici čiji se mjesečni prihodi nalaze u rasponu 6.001,00 – 9.000,00 kn (20.1 %), dok je najmanje onih sudionika čiji mjesečni prihodi pripadaju rasponu od 9.001,00 kn i više (13.7 %). Uzorak sudionika je prigodan.

5.2. Metodologija

Online anketom prikupljeni su sociodemografski podatci o spolu, dobi, završenoj razini obrazovanja, političkom te religijskom opredjeljenju sudionika. Prikupljeni su podatci o rasponu mjesečnih prihoda sudionika te bračnom statusu. Također, anketom su obuhvaćena pitanja o stavu sudionika prema prostituciji i osobama koje se bave prostitucijom te stavu prema legalizaciji prostitucije.

Osim uvodnih sociodemografskih pitanja, online anketa sastojala se od 10 pitanja, od kojih su dva bila dihotomna, jedno pitanje uključivalo je pitanje otvorenog tipa, dok se odgovor na preostalih sedam pitanja davao na Likertovoj skali te se njima mjerio stupanj slaganja ili neslaganja s određenim tvrdnjama vezanim uz prostituciju i legalizaciju prostitucije (*1 – U potpunosti se ne slažem, 2 – Ne slažem se, 3 – Niti se slažem niti se ne slažem, 4 – Slažem se i 5 – U potpunosti se slažem*).

5.2.1. Postupak

Prikupljanje podataka u svrhu istraživanja provodilo se online putem pomoću *Google obrasca*. Prije početka ispunjavanja ankete, sudionici su bili upoznati s uputom o cilju i svrsi istraživanja. Također, identitet sudionika ostao je anonimn. Metodom snježne grude provedeno je prikupljanje sudionika.

6. Rezultati

Kako bi se testirala hipoteza, korišteni su postupci deskriptivne statističke analize, odnosno izračunate su aritmetičke sredine, standardne devijacije te frekvencije odgovora sudionika. Također, korišteni su postupci inferencijalne statističke obrade tijekom testiranja razlika među sudionicima, odnosno korištena je jednostavna analiza varijanci i t-test.

Stav prema definicijama prostitucije u općoj populaciji

Sudionici su tijekom ispunjavanja ankete morali označiti stupanj slaganja ili neslaganja s različitim tvrdnjama, pri čemu je svaka počinjala sa: „Prostitucija je...“. Pokazalo se kako se većina sudionika ne slaže s tvrdnjama da je prostitucija „iznuđen način stjecanja prihoda; nemoralan način stjecanja prihoda; društveno neprihvatljivo ponašanje te da je zanimanje kao svako drugo“. S druge strane, većina ispitanika iskazuje da se niti slaže niti ne slaže s tvrdnjom da je prostitucija „vrsta zadovoljavanja seksualnih potreba“, što je vidljivo u Tablici 1.

Tablica 1

Deskriptivni pokazatelji stava prema različitim definicijama prostitucije u općoj populaciji (N =299)

	Min	Max	M	SD
Iznuđen način stjecanja prihoda	1	5	2.91	1.21
Vrsta zadovoljavanja seksualnih potreba	1	5	3.29	1.33
Nemoralan način stjecanja prihoda	1	5	2.73	1.36
Društveno neprihvatljivo ponašanje	1	5	2.78	1.37
Zanimanje kao svako drugo	1	5	2.94	1.43

Stav prema osobama koje se bave prostitucijom u općoj populaciji

U jednom od zadataka koji su ispitanici imali u anketi trebalo se odrediti u kojoj se mjeri slažu s različitim definicijama osoba koje se bave prostitucijom, pri čemu je svaka tvrdnja počinjala s: „Prostitucijom se bave osobe koje su ...“. Rezultati su pokazali kako se većina ljudi niti slaže, niti ne slaže s tvrdnjom da se „prostitucijom bave osobe koje su siromašne“ te s tvrdnjom da „osobe koje se bave prostitucijom obavljaju svoj posao radi zarade kao i svi ostali građani“. Međutim, rezultati su pokazali kako se većina sudionika s tvrdnjom da se „prostitucijom bave osobe koje su nemoralne“ ne slaže, dok s tvrdnjom da se „prostitucijom bave osobe koje su psihički bolesne“, većina sudionika u potpunosti se ne slaže, što se može vidjeti u Tablici 2.

Tablica 2

Deskriptivni pokazatelji stava prema osobama koje se bave prostitucijom u općoj populaciji (N = 299)

	Min	Max	M	SD
Prostitucijom se bave osobe koje su: nemoralne	1	5	2.47	1.26
Prostitucijom se bave osobe koje su: psihički bolesne	1	5	1.99	1.11
Prostitucijom se bave osobe koje su: siromašne	1	5	3.04	1.10

Osobe koje se bave prostitucijom obavljaju svoj posao radi zarade kao i svi ostali građani	1	5	3.51	1.24
--	---	---	------	------

Stav prema dobrobitima legalizacije prostitucije

Sudionici su tijekom rješavanja ankete morali označiti stupanj slaganja s tvrdnjama kojima su se iznosili različiti razlozi zbog kojih bi prostitucija trebala biti legalizirana, pri čemu je svaka tvrdnja počinjala s: „Prostitucija bi trebala biti legalizirana zato što...“. Pokazalo se kako većina sudionika izražava neutralni stav, odnosno niti se slaže niti se ne slaže s tvrdnjama da bi prostitucija trebala biti legalizirana zato što „smanjuje utjecaj organiziranog kriminala te doprinosi punjenju državnog proračuna; otvara mogućnost bolje zdravstvene zaštite osoba koje se bave prostitucijom; smanjuje razinu izrabljivanja maloljetnih i marginaliziranih osoba; omogućuje evidenciju i praćenje prostitucije kao pojave te omogućuje regulaciju radnih prava“ (vidjeti Tablicu 3).

Tablica 3

Deskriptivni pokazatelji stava prema dobrobitima legalizacije prostitucije u općoj populaciji (N = 299)

	Min	Max	M	SD
Smanjuje utjecaj organiziranog kriminala	1	5	3.39	1.43
Otvora mogućnost bolje zdravstvene zaštite osoba koje se bave prostitucijom	1	5	3.87	1.31
Smanjuje razinu izrabljivanja maloljetnih i marginaliziranih osoba	1	5	3.71	1.35
Doprinosi punjenju državnog proračuna	1	5	3.11	1.49
Legaliziranjem se omogućuje evidencija i praćenje prostitucije kao pojave	1	5	3.72	1.26

Omogućuje regulaciju radnih prava	1	5	3.67	1.32
-----------------------------------	---	---	------	------

Stav prema razlozima protiv legalizacije prostitucije u općoj populaciji

Sudionici istraživanja u anketi morali su označiti stupanj slaganja ili neslaganja s tvrdnjama u kojima su navedeni razlozi protiv legalizacije prostitucije, pri čemu su tvrdnje počinjale s: „Prostitucija ne bi trebala biti legalizirana zato što...“. Pokazalo se da se većina sudionika ne slaže sa sljedećim tvrdnjama: „Prostitucija ne bi trebala biti legalizirana zato što je moralno pogrešna; prostitucija ne bi trebala biti legalizirana zato što smanjuje vrijednost braka; prostitucija ne bi trebala biti legalizirana zato što je u suprotnosti s vjerskim uvjerenjima“. Također, rezultati su pokazali kako se većina sudionika niti slaže niti ne slaže s tvrdnjama da „prostitucija ne bi trebala biti legalizirana zato što povećava vjerojatnost potražnje usluga prostitucije te da prostitucija ne bi trebala biti legalizirana zato što se prostitucijom šire spolne bolesti i AIDS“, što je vidljivo u Tablici 4.

Tablica 4

Deskriptivni pokazatelji stava prema razlozima protiv legalizacije prostitucije u općoj populaciji (N = 299)

	Min	Max	M	SD
Prostitucija je moralno pogrešna.	1	5	2.65	1.40
Legalizacija prostitucije povećava vjerojatnost potražnje usluga prostitucije.	1	5	3.05	1.41
Prostitucijom se šire spolne bolesti i AIDS.	1	5	3.10	1.36
Prostitucija smanjuje vrijednost braka.	1	5	2.54	1.45
Prostitucija je u suprotnosti s vjerskim uvjerenjima.	1	5	2.86	1.50

Opći stav prema prostituciji i legalizaciji prostitucije

Sudionici istraživanja morali su označiti u kojoj mjeri se slažu s različitim tvrdnjama vezanim uz prostituciju i legalizaciju prostitucije. Rezultati su pokazali kako većina sudionika niti se slaže niti se ne slaže sa sljedećim tvrdnjama: „prostitucija bi trebala biti legalizirana u Republici Hrvatskoj; u redu je da odrasli pristanu na razmjenu novca za seks; prostitucija je u redu, sve dok su zdravstveni rizici svedeni na minimum; potražnja za prostitucijom raste kada je prostitucija legalizirana; kad je prostitucija legalna, vjerojatnije je da će osobe platiti za seks; legalizacijom prostitucije štite se osobe koje se bave prostitucijom; bez potražnje, prostitucija bi prestala postojati“. S druge strane, većinski broj sudionika pokazuje negativniji stav, odnosno ne slažu se sa tvrdnjama da „legalizacija prostitucije promiče trgovinu ljudima u seksualne svrhe; prostitucija je nužno zlo u našem društvu; prostitucija je oblik seksualnog iskorištavanja te ako se prostitucija legalizira, doći će do porasta seksualnog iskorištavanja i zlostavljanja djece“, što se može iščitati iz Tablice 5.

Tablica 5

Deskriptivni pokazatelji općeg stava prema prostituciji i legalizaciji prostitucije u općoj populaciji (N = 299)

	Min	Max	M	SD
Prostitucija bi trebala biti legalizirana u Republici Hrvatskoj.	1	5	3.31	1.43
U redu je da odrasli pristanu na razmjenu novca za seks.	1	5	3.33	1.39
Prostitucija je u redu, sve dok su zdravstveni rizici svedeni na minimum.	1	5	3.52	1.41
Potražnja za prostitucijom raste kada je prostitucija legalizirana.	1	5	3.06	1.21
Legalizacija prostitucije promiče trgovinu ljudima u seksualne svrhe.	1	5	2.72	1.29
Kad je prostitucija legalna, vjerojatnije je da će osobe platiti za seks.	1	5	3.37	1.14

Legalizacijom prostitucije štite se osobe koje se bave prostitucijom.	1	5	3.85	1.14
Prostitucija je nužno zlo u našem društvu.	1	5	2.48	1.24
Prostitucija je oblik seksualnog iskorištavanja.	1	5	2.85	1.28
Bez potražnje, prostitucija bi prestala postojati.	1	5	3.17	1.40
Ako se prostitucija legalizira, doći će do porasta seksualnog iskorištavanja i zlostavljanja djece.	1	5	2.47	1.30

Stav prema kažnjavanju osoba koje se bave prostitucijom i osoba koje koriste usluge prostitucije

U ovome se istraživanju mjerio stav prema kažnjavanju osoba koje se bave prostitucijom i osoba koje koriste usluge prostitucije, pri čemu su sudionici morali označiti stupanj slaganja, odnosno neslaganja s različitim tvrdnjama. Pokazalo se kako se većina sudionika ne slaže sa tvrdnjama da „imena ljudi koji su osuđeni za plaćanje seksualnih usluga treba javno objaviti; osobe osuđene za plaćanje seksualnih usluga prostitutki bi se trebale suočiti sa strogim kaznama; osobe osuđene za plaćanje seksualnih usluga trebali bi biti registrirani seksualni prijestupnici te osobe osuđene za plaćanje seksualnih usluga trebali bi biti kažnjeni lišenjem slobode“. Također, pokazalo se kako se većina ljudi ne slaže s tvrdnjama da su „trenutne kazne za bavljenje prostitucijom prikladne te da bi osobe osuđene za plaćanje seksualnih usluga prostitutki trebale biti obvezne platiti novčanu kaznu“, što se može vidjeti iz Tablice 6.

Tablica 6

Deskriptivni pokazatelji stava prema kažnjavanju osoba koje se bave prostitucijom i osoba koje koriste usluge prostitucije u općoj populaciji (N = 299)

	Min	Max	M	SD
Trenutne kazne za bavljenje prostitucijom su prikladne.	1	5	2.52	.91
Imena ljudi koji su osuđeni za plaćanje seksualnih usluga treba javno objaviti.	1	5	2.31	1.22

Osobe osuđene za plaćanje seksualnih usluga prostitutki bi se trebale suočiti sa strogim kaznama.	1	5	2.49	1.24
Osobe osuđene za plaćanje seksualnih usluga trebali bi biti registrirani seksualni prijestupnici.	1	5	2.20	1.17
Osobe osuđene za plaćanje seksualnih usluga prostitutki bi trebali biti obvezni platiti novčanu kaznu.	1	5	2.57	1.33
Osobe osuđene za plaćanje seksualnih usluga trebali bi biti kažnjeni lišenjem slobode.	1	5	2.02	1.10

Upoznatost sudionika s osobama koje se bave prostitucijom i koje su koristile usluge prostitucije

Sudionici su rješavajući anketu također morali odgovoriti na dva pitanja kojim se ispitalo u kojem su postotku upoznati s osobama koje su koristile usluge prostitucije te s osobama koje se bave prostitucijom. Pokazalo se kako je 63.5 % sudionika negativno odgovorilo na pitanje poznaju li osobu koja je koristila usluge prostitucije, dok je manji broj sudionika (36.5 %) odgovorilo potvrdno. Na pitanje „Znate li osobu koja se bavi prostitucijom?“ većina sudionika (88.6 %) odgovorila je negativno na to pitanje, odnosno da ne poznaju osobu koja se bavi prostitucijom, a odgovor manjinskog broja sudionika istraživanja (11.4 %) bio je potvrđan.

Stav prema legalizaciji prostitucije

Također, izračunati su deskriptivni pokazatelji općeg stava prema legalizaciji prostitucije, te se pokazalo kako većina sudionika istraživanja niti se slaže niti se ne slaže s legalizacijom prostitucije ($M=3.15$, $SD=1.46$).

Nadalje, izračunom t-testa utvrdilo se kako postoji statistički značajna razlika u stavu prema legalizaciji prostitucije s obzirom na spol sudionika, pri čemu muškarci iskazuju veći stupanj slaganja s legalizacijom prostitucije u odnosu na žene (vidjeti Tablicu 7).

Tablica 7

Rezultati *t*- testa u testiranju razlike u stavu prema legalizaciji prostitucije s obzirom na spol ($N = 299$)

	spol	n	M	SD	t (df)
Prostitucija bi trebala biti legalizirana.	Muško	108	3.52	1.53	3.30 (207)**
	Žensko	191	2.95	1.38	

Legenda: *t* – test, *df* – stupnjevi slobode, ** - $p < .01$; * - $p < .05$

Jednostavnom analizom varijanci utvrdila se statistički značajna razlika u stavu prema legalizaciji prostitucije s obzirom na političko opredjeljenje sudionika te se Scheffeovim post hoc testom utvrdila statistički značajna razlika u stavu osoba većinom lijevo orijentiranih u odnosu na većinom desno orijentirane, i u odnosu na osobe koje ne prate politiku. Osobe većinom lijevo orijentirane iskazuju veći stupanj slaganja sa stavom o legalizaciji prostitucije u odnosu na desno orijentirane i osobe koje ne prate politiku (vidjeti Tablicu 8).

Tablica 8

Rezultati jednostavne analize varijance u testiranju razlike u stavu prema legalizaciji prostitucije s obzirom na političko opredjeljenje ($N = 299$)

Prostitucija bi trebala biti legalizirana.	Većinom lijevo opredijeljen/a		Većinom desno opredijeljen/a		Centrist		Ne pratim politiku		F (df)
	M	SD	M	SD	M	SD	M	SD	
	3.71	1.19	2.79	1.64	3.06	1.52	3.03	1.45	

Legenda: *F* – *F* omjer, *df* – stupnjevi slobode, ** - $p < .01$; * - $p < .05$

Osim obveznih pitanja na koje su sudionici istraživanja u anketi morali odgovoriti, anketa je na kraju sadržavala neobavezno pitanje na koje su sudionici mogli, a i nisu morali odgovoriti. Ono se odnosilo na detaljnije iznošenje stava o legalizaciji prostitucije kako bi se dobio bolji uvid u stavove opće populacije. Rezultati obrade pokazali su da od 146 odgovora sudionika, 46.58 % odgovora je u korist legalizacije prostitucije, 21.92 % je protiv legalizacije, dok 31.5 % sudionika iznosi neodređeni stav prema legalizaciji prostitucije. Iz Tablice 9 mogu se vidjeti neki od detaljnijih odgovora sudionika istraživanja o legalizaciji prostitucije.

Tablica 9

Kategorizirani odgovori sudionika s obzirom na stav prema legalizaciji

ZA legalizaciju	NEDEFINIRANI stav	PROTIV legalizacije
<ul style="list-style-type: none"> • <i>Puno više benefita možemo dobiti kad legaliziramo prostituciju kao društvo jer ljudi se od početka društva koriste seksualnim uslugama da dobiju neku korist. U današnje vrijeme univerzalna korist je novac zbog legalizacije prostitucije bi samo maknuli bespotreban period veze između ljudi koji se žele okoristiti svojim tijelom radi poboljšanja svog života.</i> • <i>Prostitucija je u redu sve dok u njoj nema prinude i maloljetnih osoba. Smatram da bi legalizacija dovela do veće kontrole prostitucije, a samim time i veće zaštite za pružatelje usluga, ali i za korisnike.</i> • <i>Prostitucije je bilo i bit će. Ovako će osobe koje</i> 	<ul style="list-style-type: none"> • <i>Smatram da je to prljav posao i nemoralan.</i> • <i>Svatko ima pravo raditi sa svojim životom i tijelom što god oni htjeli.</i> • <i>Nikada nisam razmišljala o toj temi jer dolazim iz male sredine gdje se takve stvari ne prakticiraju i gdje se o tome ne priča. Prostitucija je sama po sebi "tabu" tema, ali ljudi to rade iz nekih osobnih razloga i tko sam ja da im sudim.</i> • <i>Posao kao i svaki drugi, tko voli nek izvoli.</i> • <i>Legalizacijom prostitucije postiže se veća zaštita seksualnih radnica, međutim ne smatram da se legalizacijom smanjuju problemi koji ju okružuju kao što su iskorištavanje radnika , trgovanje ljudima itd.</i> 	<ul style="list-style-type: none"> • <i>Veliki problem u našem društvu koji je težak za praćenje i pripada "sivoj zoni". Ne slažem se da bi legalizacija trebala biti legalna jer bi na taj način bila dostupnija i tim više opasnija za cijelokupo društvo.</i> • <i>Smatram da se legalizacijom prostitucije neće riješiti problem iskorištavanja osoba koje se time bave kao maloljetnih osoba, već da će biti još lakše naći rupu u zakonu i prikriti zlostavljanje. Također, smatram da ako dođe do legalizacije da bi se time samo povećao broj seksualnih radnika kako punoljetnih tako i maloljetnih, jer realno gledano ako maloljetnici još uvijek mogu kupiti alkohol i cigarete mimo</i>

<p><i>se voljno bave time kada se prostitucija legalizira biti zdravstveno osigurane.</i></p>	<ul style="list-style-type: none"> • <i>Jeste li ikada vidjeli sretnu prostitutku?</i> • <i>Nisam razmišljao o tome, a kad sam pokušao razmisliti zbog ankete nemam zaključak jer ne posjedujem ni informacije niti stavove o temi.</i> 	<p><i>zakona, moći će se baviti i prostitucijom. Mislim da Hrvatska nije dovoljno napredna zemlja da bi mogla nešto takvo legalizirati, a da bi se isto odvijalo po zakonu.</i></p>
---	---	---

7. Rasprava

Različiti autori prostituciju definiraju na različite načine, no općeprihvaćeno tumačenje prostitucije u društvu je da je prostitucija pružanje seksualnih usluga u zamjenu za novac. „Naplaćivanjem“ takvog intimnog čina, seks je prešao iz obiteljske, odnosno privatne u ekonomsku sferu društva, prema čemu je i prostitucija između ostalog postala ekonomska djelatnost. Pojavom prostitucije, pojavila se i potreba za njezinom regulacijom. Hrvatsku povijest označili su različiti oblici prostitucije te razne faze zakonskog odgovora na prostituciju. Prostitucija u Hrvatskoj razvila se od društveno tolerirane, reglementirane pojave do pojave koja je zakonom ukinuta. Budući da je prostitucija u hrvatskom društvu zabranjena još od druge polovice 20. st. pa sve do danas, uz poneke preinake zakona, od iznimne je važnosti bilo istražiti stav hrvatskog društva u 21. st. o legalizaciji prostitucije. Zanimalo nas je, je li došlo do pomaka u svijesti hrvatskog društva s obzirom na stav prema takvoj vrsti, društveno devijantne pojave, odnosno stava prema legalizaciji prostitucije.

Stavovi o prostituciji su različiti, pri čemu neki smatraju kako je prostitucija zanimanje, na osnovu čega, osobe koje se bave prostitucijom trebaju imati jednaka prava kao i sve druge osobe koje su u radnom odnosu. Ovdje u fokus dolazi pitanje legalizacije prostitucije i kakve dobrobiti ona donosi: oporezivanje i punjenje državnog proračuna, zakonsko i pravno normiranje, postavlja li se na taj način prostitucija u okvir institucionalnog i državnog nadzora, čime će i razina ulične prostitucije potencijalno opasti; smanjenje i širenje spolno prenosivih bolesti uslijed pružanja zdravstvene skrbi osobama koje pružaju seksualne usluge i drugo. Osim ekonomske moći i politike

država, na načine i modele legalizacije u državama utječu i kulturološki stavovi (Milivojević Antoliš i sur., 2013). Model legalizacije prvenstveno počiva na društvenom dobru (Šipić i sur., 2022). Razvitkom društva stvorili su se razni kulturni obrasci koji odražavaju usvojene okvire prema kojima se ljudi ponašaju. Svaka društvena zajednica stvorila je svoj vrijednosni sustav, što je rezultiralo različitim shvaćanju moralnog i ispravnog socijalnog ponašanja. Različitim mehanizmima, društva pokušavaju implementirati društveno poželjne obrasce ponašanja u pojedinca te sankcionirati i spriječiti svaki pokušaj devijantnosti (Matak i Vargek, 2012). Ovim istraživanjem su u anketi ponuđena pitanja pomoću kojih smo saznali vrijednosni stav ispitivane populacije, isti je iznesen ranije u radu.

Cilj ovog istraživanja bio je utvrditi postoji li povezanost između sociodemografskih čimbenika i stava o legalizaciji prostitucije. Istraživanje stava hrvatskih građana o legalizaciji prostitucije počivalo je na temeljnoj pretpostavci prema kojoj neće postojati statistički značajna razlika u stavu prema legalizaciji prostitucije s obzirom na sociodemografske čimbenike. Sociodemografski čimbenici odnosili su se na spol, dob, bračni status, razinu obrazovanja, prihode, političko te religijsko opredjeljenje. Dobiveni rezultati pokazali su statistički značajne razlike u stavu prema legalizaciji prostitucije s obzirom na spol i političko opredjeljenje.

Kao što je vidljivo u ranije predstavljenom izvještaju o rezultatima istraživanja stavova hrvatskih građana prema legalizaciji prostitucije, opći stav sudionika prema legalizaciji prostitucije je neutralan. Točnije, na temelju izračunate aritmetičke sredine, pokazalo se kako sudionici istraživanja pokazuju tendenciju prema neslaganju s legalizacijom prostitucije, odnosno smatraju da prostitucija ne bi trebala biti legalizirana. U hrvatskom društvu, koje je tradicionalno pretežito katoličko, ovakav rezultat bio je očekivan. Štoviše, u korištenom uzorku od 299 osoba ($N = 299$), 50.8 % sudionika identificiralo se kao religiozna osoba, dok se njih 68.6 % izjasnilo da su kršćani. U korist ovih rezultata govore i istraživanja Stack i sur. (2010) te Cao i Maguire (2013) prema kojima će religiozne osobe prema prostituciji općenito imati nepovoljniji stav u odnosu na nereligiozne osobe.

Nadalje, t-testom ispostavilo se kako postoji statistički značajna razlika u stavu prema legalizaciji prostitucije s obzirom na spol sudionika, pri čemu muškarci iskazuju veći stupanj slaganja s legalizacijom prostitucije u odnosu na žene (vidjeti Tablicu 7). Ovakvi rezultati mogu se objasniti činjenicom da su muškarci općenito u većem postotku potražitelji seksualnih usluga,

dok su žene te koje većinom nude seksualne usluge. Iako i žene i muškarci nude seksualne usluge u razmjenu za novac, kupci su gotovo uvijek muškarci. Istraživanjem seksualnih praksi u SAD-u 1992. godine otkrilo se da je 18 % muškaraca barem jednom u životu platilo za seks sa ženom, dok je samo 2 % žena, ikada bilo plaćeno od strane muškarca (Edlund i Korn, 2002). Dakle, mogući razlog zbog kojeg žene iskazuju manji stupanj slaganja s legalizacijom prostitucije u odnosu na muškarce, stoji u suosjećanju sudionica istraživanja sa ženama koje se bave prostitucijom, i prema kojima bi se legalizacijom prostitucije, seksualna eksploatacija žena, nasilje nad ženama te manifestacija moći muškaraca te patrijarhalna privilegiranost muškaraca njezinim normiranjem perpetuirala (Barry, 1997; Kissil i Davey, 2010, prema Krnić i sur., 2021). Osim toga, Stack i sur. (2010) u svojem radu izvještavaju kako su muškarci općenito više tolerantni prema prostituciji nego žene. Autori Basow i Campanile (1990) također izvještavaju o većoj tendenciji žena u iskazivanju nepovoljnijeg stava prema prostituciji za razliku od muškaraca. Cao i Maguire (2013) smatraju da mogući razlog negativnijeg stava žena prema prostituciji stoji u tome što prostitucija može olakšati prevaru, odnosno nevjeru među parovima koji su u braku, u kojem je muž taj koji posjećuje prostitutke. Također, u odnosu prema seksu općenito, žene mogu biti konzervativnije od muškaraca (Basow i Campanile, 1990). Osim toga, jedna od mogućnosti je da žene u manjem postotku nego muškarci smatraju da je prostitucija neizbježna u zadovoljavanju muškarčevih seksualnih nagona (Cotton i sur., 2002, prema Chon, 2015).

Ranije predstavljeni rezultati također prikazuju kako se jednostavnom analizom varijanci utvrdila statistički značajna razlika u stavu prema legalizaciji prostitucije s obzirom na političko opredjeljenje te se Scheffeovim post hoc testom utvrdila statistički značajna razlika u stavu osoba većinom lijevo orijentiranih u odnosu na većinom desno orijentirane i u odnosu na osobe koje ne prate politiku (vidjeti Tablicu 8). Dakle, kao što je i očekivano, utvrđeno je kako osobe većinom lijevo orijentirane iskazuju veći stupanj slaganja sa stavom o legalizaciji prostitucije u odnosu na desno orijentirane i osobe koje ne prate politike. Unatoč tome što se pri istraživanju polazilo od temeljne pretpostavke da neće biti statistički značajne razlike u stavu prema legalizaciji prostitucije s obzirom na sociodemografske čimbenike, kojima pripada i političko opredjeljenje, ipak, rezultati govore suprotno. Provedeno istraživanje od May (1999) kao i istraživanje u ovome radu, pokazalo je kako oni koji se na skali političke opredijeljenosti identificiraju više liberalnima, vjerojatnije je da će smatrati da prostituciju treba legalizirati. Drugim riječima, one osobe koje su liberalnih političkih stavova, bit će tolerantnije prema nekonformizmu u odnosu na osobe konzervativnijih

političkih stavova (Abrahamson i Carter, 1986; Bobo i Licari, 1989; Beatty i Walter, 1984; Ellison i Musick, 1993; Gay i Ellison, 1993). Dakle, osobe koje su liberalnijih političkih stavova sklonije su izražavanju pozitivnijeg stava prema društveno kontroverznim temama kao što je legalizacija prostitucije, u odnosu na osobe koje se izjašnjavaju kao zagovornici političke desnice.

Osim već navedenih uvida ovog istraživanja, ono također ima svojih ograničenja. U ovome istraživanju korištena je metoda bivarijantne statističke analize, tj. odnos između dva skupa uzoraka. Točnije, istraživao se odnos sociodemografskih čimbenika i stava sudionika istraživanja prema legalizaciji prostitucije. Dakle, manjkavost ovoga istraživanja je u tome, što na temelju bivarijantne statističke analize ne možemo donositi zaključke na osnovu cijele populacije, odnosno generalizacija je u ovom slučaju upitna. Štoviše, bivarijantnom analizom ne možemo dobiti uvid u točne varijable koje utječu na ishod, odnosno različiti stav sudionika prema legalizaciji prostitucije. Prema tome, istraživanje stava o legalizaciji prostitucije u Republici Hrvatskoj s obzirom na sociodemografske čimbenike uporabom multivarijantne statističke analize značajno bi se proširilo, odnosno prikazao bi se suodnos više specifičnih varijabli koje utječu na različiti stav prema legalizaciji prostitucije. Isto tako, postoji mogućnost nedovoljne upoznatosti sudionika s temom prostitucije i pozitivnih i negativnih utjecaja legalizacije prostitucije, što utječe na stupanj slaganja odnosno neslaganja s tvrdnjama kojima se mjeri stav prema legalizaciji prostitucije. Drukčije rečeno, nedovoljno poznavanje teme negativno utječe na formiranje stava sudionika, odnosno reprezentativnost i valjanost podataka je upitna. Na kraju, kako bi se na temelju budućih istraživanja mogli donositi generalni zaključci o odnosu sociodemografskih čimbenika sudionika i stava prema legalizaciji prostitucije, potrebno je istraživanje provesti na većem, reprezentativnijem uzorku.

8. Zaključak

Prostitucija u hrvatskom društvu još uvijek predstavlja tabu. O tome u prilog govori i činjenica da se zakon kojim se regulira prostitucija u Republici Hrvatskoj nije promijenio od 1977. godine kojim se prekršajno, a ponekad i kazнено sankcioniraju osobe koje nude, odnosno prodaju seksualne usluge. Iako se zakon pokušao izmijeniti u dva navrata 2012. i 2016. godine, ti prijedlozi izmjene zakona nikada nisu doživjeli svoju realizaciju. Točnije, prijedlozi zakonske izmjene prema kojem bi se kriminalizirali klijenti, te strože kažnjavale osobe koje nude seksualne usluge nikada nisu uvedeni u zakon. Zbog činjenice da se zakon nije značajno promijenio od 1977. godine, da se

zaključiti kako prostitucija u hrvatskom društvu još uvijek predstavlja kontroverzu i tabu te u skladu s tim, za razliku od ostalih država Europske unije, nije bilo značajnijih rasprava ili razmatranja donošenja novog zakona kojim bi se danas regulirala prostitucija, a koji bi bio primjenjiv i u skladu s aktualnim društvenim kontekstom. Pregledom dostupne literature o prostituciji i njezinom suzbijanju te provedenim istraživanjem o stavovima hrvatskih građana prema legalizaciji prostitucije pokušalo se doprinijeti demistifikaciji prostitucije te raspravi o mogućim izmjenama zakonske regulacije prostitucije u Republici Hrvatskoj.

Istraživačkim dijelom rada nastojalo se istražiti koje točno varijable utječu na stav o legalizaciji prostitucije, odnosno postoji li povezanost između sociodemografskih čimbenika i stava prema legalizaciji prostitucije. Pokazalo se kako je opći stav sudionika prema legalizaciji prostitucije neutralan, s tendencijom prema neslaganju s legalizacijom prostitucije. Također, pokazalo se kako postoje statistički značajne razlike u stavu prema legalizaciji prostitucije s obzirom na dva sociodemografska čimbenika, spol i političko opredjeljenje. Drugim riječima, saznali smo kako muškarci iskazuju veći stupanj slaganja s prostitucijom u odnosu na žene, što neki autori objašnjavaju kroz općenito veću tolerantnost muškaraca prema prostituciji, dok drugi smatraju da su žene općenito konzervativnije prema seksu nego muškarci. Osim spola, drugi sociodemografski čimbenik koji se pokazao statistički značajan u testiranju odnosa prema stavu o legalizaciji prostitucije bilo je političko opredjeljenje. Kako smo i očekivali, pokazalo se kako osobe koje su većinom lijevo orijentirane iskazuju veći stupanj slaganja sa stavom o legalizaciji prostitucije u odnosu na one osobe koje su većinom desno orijentirane i one koje ne prate politiku. Ovakvi rezultati u skladu su i sa ranije provedenim istraživanjima, u kojima su osobe liberalnije političke orijentacije sklonije prihvatanju kontroverznih društvenih tema kao što je legalizacija prostitucije, u odnosu na osobe konzervativnijeg, desnog političkog opredjeljenja.

Iako stavove sudionika istraživanja provedenog u okviru ovoga rada ne možemo smatrati relevantnima, odnosno njihovo mišljenje ne smatra se ekspertnim te prema tome ono se ne može smatrati ključnim u budućim javnim političkim i zakonskim raspravama regulacije prostitucije, ono nam ipak govori o trenutnom stanju svijesti hrvatskih građana o legalizaciji prostitucije. Dakle, ovim radom te istraživanjem potaknula se rasprava o još jednoj društveno kontroverznoj temi kao što je prostitucija i time se potencijalno smanjio stupanj njezine tabuiziranosti u hrvatskom društvu.

9. Popis literature

- Abrahamson, M., i Carter, V. J. (1986). Tolerance, Urbanism, and Region. *American Sociological Review* 51(2):287-94. <https://doi.org/10.2307/2095522>
- Barhanović, S. (2018). *Rod i prostitucija u Hrvatskoj i Švicarskoj* (Doktorska disertacija, University of Zagreb. Department of Croatian Studies, Hrvatska). Preuzeto s <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:111:177880>
- Basow, S., i Campanile, F. (1990). Attitudes toward prostitution as a function of attitudes toward feminism in college students: an exploratory study. *Psychology of Women Quarterly*, 14, 135–141. doi:10.1111/j.1471-6402.1990.tb00009.x.
- Beatty, K. M., i Walter, O. (1984). Religious Preference and Practice: Reevaluating Their Impact on Political Tolerance. *Public Opinion Quarterly*, 48(1B), 318–29. <https://www.jstor.org/stable/2748626>
- Blagus, S. (2019). *Mogućnosti unapređenja regulacije prostitucije u Republici Hrvatskoj u kontekstu rješenja u svijetu* (Doktorska disertacija, University of Zagreb. Faculty of Education and Rehabilitation Sciences, Hrvatska). Preuzeto s <https://zir.nsk.hr/islandora/object/erf%3A542>
- Bobo, L., i Licari, F. C. (1989). Education and Political Tolerance: Testing the Effects of Cognitive Sophistication and Target Group Effect. *Public Opinion Quarterly*, 53(3), 285–308. <https://doi.org/10.1086/269154>
- Cao, L., i Maguire, E. R. (2013). A test of the temperance hypothesis: class, religiosity, and tolerance of prostitution. *Social Problems*, 60, 188–205. doi:10.1525/sp.2013.11121.
- Chon, D. S. (2015). Gender equality, liberalism and attitude toward prostitution: Variation in cross-national study. *Journal of family violence*, 30(7), 827-838. doi:10.1007/s10896-015-9713-y
- Clarkson, F. A. (1939). History of prostitution. *Canadian medical association journal*, 41(3), 296.
- Danna, D. (2014). Report on prostitution laws in the European Union. *Milano: Universita degli Studi di Milano*, 10-13.
- Derenčinović, D. (2004). *Uvod u kriminologiju i socijalnu patologiju s osnovama kaznenog prava*. Zagreb: Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu.

- Draženić, M. (2013). *Prostitucija i sociokulturni aspekti zakonske regulacije prostitucije (u Hrvatskoj)* (Diplomski rad, University of Zagreb. Faculty of Humanities and Social Sciences, Hrvatska). Preuzeto s <http://darhiv.ffzg.unizg.hr/id/eprint/2248/>
- Edlund, L., i Korn, E. (2002). A theory of prostitution. *Journal of political Economy*, 110(1), 181-214. <https://doi.org/10.1086/324390>
- Ellison, C. G., i Musick, M. A. (1993). Southern Intolerance: A Fundamentalist Effect?. *Social Forces* 72(2), 379–98.
- Filipović, S. (2014). Reguliranje prostitucije u Osijeku na prijelazu iz 19. u 20. stoljeće: Pravilnik o uređenju i nadziranju prostitucije iz 1896. i Pravilnik za bludilišta iz 1911. *Scrinia Slavonica: Godišnjak Podružnice za povijest Slavonije, Srijema i Baranje Hrvatskog instituta za povijest*, 14(1), 141-158. <https://hrcak.srce.hr/130455>
- Gay, D. A., i Ellison, C. G. (1993). Religious Subcultures and Political Tolerance: Do Denominations Still Matter?. *Review of Religious Research* 34(4), 311–32. <https://doi.org/10.2307/3511970>
- Geljić, H. (2015). *Prostitucija u Zagrebu krajem devetnaestoga i početkom dvadesetoga stoljeća* (Diplomski rad, University of Zagreb. Faculty of Humanities and Social Sciences, Hrvatska). Preuzeto s <http://darhiv.ffzg.unizg.hr/id/eprint/9819/1/DIPLOMSKI%20RAD%20-%20PROSTITUCIJA%20U%20ZAGREBU%20KRAJEM%2019.%20I%20PO%20CETKOM%20.%20STOLJE%20-%20PDF%281%29.pdf>
- Gilfoyle, T. J. (1999). Prostitutes in history: From parables of pornography to metaphors of modernity. *The American Historical Review*, 104(1), 117-141. <https://doi.org/10.2307/2650183>
- Henriques, F., i Patik, A. (1968). *Historija prostitucije: Prostitucija primitivnih, klasičnih i istočnjačkih naroda*. Zagreb: Epoha.
- Klaić, B. (1987). Prostitucija. U *Rječnik stranih riječi*. Zagreb: Nakladni zavod MH.
- Krnić, R., Adamović, M., i Radačić, I. (2021). Stavovi stručnjaka/inja o politici regulacije prostitucije u Hrvatskoj. *Politička misao*, 58(3), 182-207.

- Matak, Š., i Vargek, A. (2012). Trgovanje ljudima u svrhu seksualnog iskorištavanja—utječe li legalizacija prostitucije na smanjenje trgovanja ljudima?. *Pravnik: časopis za pravna i društvena pitanja*, 46(92), 59-80. <https://hrcak.srce.hr/98185>
- May, D. C. (1999). Tolerance of nonconformity and its effect on attitudes toward the legalization of prostitution: A multivariate analysis. *Deviant Behavior*, 20(4), 335-358. doi:10.1080/016396299266443
- McGinn, T. A. (2003). *Prostitution, sexuality, and the law in ancient Rome*. USA: Oxford University Press.
- Milivojević Antoliš, L., Mihajlović, P., i Štrk, D. (2013). Prostitucija u hrvatskome prekršajnom i kaznenom pravu. *Policija i sigurnost*, 22(2/2013), 284-297.
- Monto, M. A. (2004). Female prostitution, customers, and violence. *Violence against women*, 10(2), 160-188. <https://doi.org/10.1177/1077801203260948>
- Nichols, K. E. (2015). *Public attitudes toward prostitution and sex trafficking awareness*. Preuzeto s https://sophia.stkate.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1500&context=msw_papers
- O'Neill, M. (2010). Cultural criminology and sex work: Resisting regulation through radical democracy and participatory action research (PAR). *Journal of Law and Society*, 37(1), 210-232. <https://doi.org/10.1111/j.1467-6478.2010.00502.x>
- Overs, C. (2002). An analysis of HIV prevention programming to prevent HIV transmission during commercial sex in developing countries. *Sex Workers Part of The Solution*, 3.
- Perkins, R. (1991). *Working girls: Prostitutes, their life and social control* (pp. 88-91). Canberra: Australian Institute of Criminology.
- Prostitucija. (2022). U *Jezikoslovac*. Preuzeto s <https://jezikoslovac.com/word/y6t0>
- Radačić, I., i Pajnik, M. (2017). *Prostitution in Croatia and Slovenia – Sex Worker's Experiences*. Zagreb: Institute of Social Sciences Ivo Pilar i The Peace Institute.
- Silbert, M. H., i Pines, A. M. (1982). Entrance into prostitution. *Youth & Society*, 13(4), 471-500. <https://doi.org/10.1177%2F0044118X82013004005>
- Stack, S., Adamczyk, A., i Cao, L. (2010). Survivalism and public opinion on criminality: a cross-national analysis of prostitution. *Social Forces*, 88, 1703–1726.
- Stanković, N. (2017). *Kriminologija*. Brčko: Evropski univerzitet Brčko Distrikt.

- Šipić, J., Radačić, I., i Baketa, N. (2022). Prostitution Policies in Croatia: A Critical Frame Analysis. *Društvena istraživanja*, 31(2), 213-234.
- Zorko, T. (2013). *Prostitucija u Zagrebu u prvoj polovici XX. stoljeća (do početka Drugog svjetskog rata)*. Zagreb: Biakova d.o.o.
- Zorko, T. (2006). Ženska prostitucija u Zagrebu između 1899. i 1934. godine. *Časopis za suvremenu povijest*, 38(1), 223-241. <https://hrcak.srce.hr/7696>
- Željko, D. (2016). Problem prostitucije i njezina zakonska regulacija u europskom okruženju do prve polovine 20. stoljeća. *Pravnik: časopis za pravna i društvena pitanja*, 50(100.), 149-175. <https://hrcak.srce.hr/174766>
- Željko D. (2015). „*Sestre bluda*“: Zakonska regulacija ženske prostitucije na hrvatskom području u razdoblju 1852. do 1934., s posebnim osvrtom na grad Karlovac i europsko okruženje (Diplomski rad, University of Zagreb. Faculty of Law, Hrvatska). Preuzeto s <https://apps.unizg.hr/rektorova-nagrada/javno/stari-radovi/3244/preuzmi>
- Živičnjak, I. (2020). Prostitutes in Zagreb at the Beginning of the 20th Century. Their Origin, Everyday Life and Position in Society. *Pro tempore*, (15), 157-183. <https://hrcak.srce.hr/279040>
- Živičnjak, I. (2018). *Zagrebačke prostitutke početkom 20. stoljeća. Porijeklo, svakodnevni život i položaj u društvu* (Diplomski rad, University of Zagreb, Hrvatska). Preuzeto s <http://darhiv.ffzg.unizg.hr/id/eprint/10782/1/Iris%20%C5%BDivi%C4%8Dnjak.pdf>